
KURTA MIHÁLY

MÚZEUMANDRAGÓIA ÉS MÚZEUMMEDIÁCIÓ

INNOVÁCIÓS TÖREKVÉSEK
A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉSben

Jelen értekezésünkben a múzeumandragógia, a mediáció, kulturális mediáció, múzeummediáció fogalmainak értelmezésével, a fogalmak tisztázásával, a múzeumi kultúraközvetítés innovációs törekvéseivel foglalkozunk.

Múzeumandragógiai tanulmányaink¹ korábbi témáit továbbgondolva, folytatjuk muzeológiai értekezésünket a múzeumi felnőttoktatásról, felnőttképzésről, felnőttnevelésről, az élethosszon át tartó tanulás múzeumi formáiról: formális, non-formális, informális tanulás összefüggéseiről, feltárjuk a tanítás és tudás eddig kevésbé ismert aspektusait.

Új témánk a múzeummediáció, amelynek ismert elméleti és gyakorlati értelmezését tárgítjuk, továbbfejlesztjük, az új, totálisabb modellt bemutatjuk.

Önálló kulturális, múzeumi méréseket, vizsgálatokat, kutatásokat anyagi erőforrások hiányában nem folytathattunk, de a 2006²-os és 2009³-es múzeumi kutatások segítettek hipotézisünk megfogalmazását: a mai magyar társadalom, az európai uniós közösség és a bennünket körülvevő világ jelenségeit, folyamatait elemzendő, múzeumandragógiai nézőpontból olyan következtetésekre jutottunk, amelyek múzeumi kultúraközvetítési teóriáinknak és a múzeumok cselekvési gyakorlatának is új irányokat jelölhetnek ki.

Az általános megállapításokat az alábbiakban foglaljuk össze:

1. Hazánk, az európai közösség, a globális világ válsága nem pénzügyi és gazdasági természetű, hanem az emberi világon belül is hosszú távon érvényes, elnyúló kulturális, közösségi, erkölcsi válsággal állunk szemben. A pénzügyi, gazdasági krízis csak következménye a kulturális, közösségi, erkölcsi válságnak.

2. Megfigyeléseink alapján azt tapasztaltuk, hogy a felnőttek körében terjedő modern elbutulási folyamatok emelkedő tendenciát mutatnak a világban. A jelenségek nem az analfabetizmussal, inkább a globalizációval, a modernizáció totális törekvéseivel, a modernizmus válságával, az autonómiára, hatalomra törő ember másik ember iránt fokozódó kegyetlenségével, részben az infokommunikáció robbanásszerű fejlődésével, a világháló által közvetített információk hatalmas mennyiségével függnék össze. A felnőtt egyéneket, a felnőtt csoportokat tehát konkrét értelemben is érintik a vázolt tendenciák. A modern elbutulási folyamatok jelenség-

¹ KURTA Mihály 2007. 84–96.

² PUCZKÓ László 2006. 3–59.

³ PUCZKÓ László 2009. 3–106.

köre úgy mutatkozik meg, hogy az ember a szabadság kiteljesítésében túlzóan szabadon gondolkodik, és hajlandó megfedkezni küldetésének lényegéről, hogy tudniillik ajándék az emberiség részére bolygónk, a Föld, amely létfeltételünket garantálja. A természeti adottságok okán felelősek vagyunk a másik ember sorsáért, az emberi közösségért, a fenntartható fejlődés biztosításáért, az utánunk következő generációk számára megőrzendő létkeretekért. Nyilvánvaló a környezetvédők igénye, hogy az üzleti haszonszerzés érdekének alávetni az összes emberi tevékenységet önpusztító, emberpusztító magatartás, tehát megakadályozandó képzés, nevelés, tanulás útján.

Az ember érti azt, hogy mit kellene tennie a világban. Tudja azt is, hogy mit jelent a felelősen gondolkodás kötelezettsége, ennek ellenére mégis másként cselekszik. A modern elbutulási folyamatok terjedését intézmények és magánszemélyek megpróbálják egyoldalúan, szimplifikáló módon kezelni, a felelősség kérdését áthárítani a médiára, a tömegkommunikációra.

A múzeumandragógia egyoldalú kritikának tartja azt a sugallatot, hogy a média kizárólagosan felelőse és okozója a felnőttek körében terjedő modern elbutulási folyamatoknak, a szervesen hozzákapcsolódó értékválság felgyorsulásának. Már most, tanulmányunk bevezető gondolatai között tudatosítani szeretnénk álláspontunkat: az emberi egzisztencia igazán értelmetlen soha nem lehet, az emberi élet az értelmét egészen a végsőig megtartja: tehát amíg csak lélegzünk, amíg csak tudatunknál vagyunk, felelősséget viselünk értékekért, ha másért nem, beállítódási értékekért.⁴

A múzeumandragógia – a felnőttnevelési csapdát elkerülendő – a jövőben az ember ismétlődő cselekvésében kifejeződő tudás elsajátításának metodikáját kívánja visszatartani a felnőtt egyének és a felnőtt közösségek számára annak érdekében, hogy az ember autentikus módon megkülönböztethesse az eredeti és hamis értékeket.

3. Magyarországon, Európában, a globális világ rendszerében napjainkban is markáns formában megmutatkoznak a nyugati civilizáció és a más civilizációk közötti konfliktusok kieleződésének és erősödésének folyamatai.

Az Egyesült Államokban és az európai nemzetállamokban – közöttük is főleg Nagy-Britanniában, Franciaországban, Magyarországon kisebb gyakorisággal – az anyanemzet és a bevándorló népek, az ott tanuló, ott élő más etnikumok között látványosan nő a feszültség, amit főként vallási, kulturális, civilizációs, etnokulturális konfliktusok fejtenek ki. A fő problémát pedig az jelenti, hogy a közösségek működtetésére hivatott politika nem tud hiteles, meggyőző válaszokat adni azokra a kérdésekre, azokra a kihívásokra, hogy milyen okai vannak a vallási, kulturális, civilizációs konfrontációknak, és hogyan kerülheti el az emberiség a civilizációk közötti összeütközéseket, összecsapásokat.⁵ A fentiek alapján a múzeumi kultúráközvetítés témáját reprezentáló múzeumandragógia közösségfejlesztő célja:

- Segíteni a felnőtt embert, a felnőtt közösséget a múzeumban biztosított tanulási helyszínen abban, hogy az életen át történő tanulást gyakorolhassa, segíteni abban, hogy a múzeumi érdeklődő, a közönség megismerhesse az

⁴ FRANKL, Viktor E. 1997. 70–73.

⁵ HUNTINGTON, P. Samuel 2008. 299–501.

emberiség sokféle tudását, a világnézetet is tükröző más kultúrák tanításait, a formális, a non-formális, az informális tanulás logikusan összefüggő értelmezését. A múzeumi rendszer komplex adottságára építve valósíthatja meg azokat a célkitűzéseket, amelyek javíthatják az emberi tudáselsajátítás minőségét – múzeumi szakember, gyűjtemény, kiadvány, kiállítás stb. útján –, a tudatosabb emberi cselekvés pedig lehetőséget teremt a modern elbutulási folyamatok negatív tendenciájának megállításában.

- Segíteni a felnőtt embert, a felnőtt közösséget a múzeumban felhalmozott tudásbázis adottságaira építetten abban, hogy megismerje, megértse a kulturális, vallási, civilizációs különbségek lényegét. A múzeumok vállalt feladataikkal pedig hozzájárulhatnak ahhoz, hogy csökkenjenek az előítéletek, az emberek tiszteljék más vallások, más kultúrák, más civilizációk értékeit és hagyományait.
- A múzeumok a XXI. század leghitelesebb intézményei közé tartoznak, interdiszciplináris tudásbázisuk alapján alkalmasak arra, hogy más intézményekkel együtt – legyen az tudományos, civil, közösségfejlesztő intézmény, vállalkozás, vagy tudós, közéleti személy, esetleg magánszemély – autentikus választ adjon a kultúrák, a vallások, a civilizációk közötti konfliktusok megoldására. Interkulturális kommunikáció kiterjesztésének gyakorlatával a múzeumok katalizálhatják a világban az eltérő csoportok közötti ellentétek megszűnését.

A múzeumandragógia a múzeumi felnőttképzés, felnőttoktatás, felnőttnevelés kérdései mellett vállalt új feladatának tekinti a felnőttek között keletkező konfliktusok kezelését. A kulturális, vallási, civilizációs feszültségekkel összefüggő alternatív konfliktusmegoldás lehetséges múzeumi módozatainak alkalmazását a múzeummediáció (múzeumi mediáció) tárgykörébe tartozó kérdésnek tekintjük, fogalmi értelmezését később tárgyaljuk.

A múzeummediáció fogalom mellett ugyanakkor a továbbiakban értekezünk még és értelmezzük az identitás, az etnicitás jelentését, a melting pot és boiling pot teóriának változásait, a kulturális diverzitás, multikultúra, akkulturáció, kulturális őshonosodás közművelődéssel, múzeummal és múzeumandragógiával összefüggő jelentéstartalmát.

Témánk megvitatását másokkal ellentétben nagyon is időszerűnek tekintjük, hiszen az 1997. évi CXL. törvény IV. rész II. fejezet c) pontja szerint: „az egyetemes, a nemzeti, a nemzetiségi és más kisebbségi kultúra értékeinek megismertetése, a megértés, a befogadás elősegítése, az ünnepek kultúrájának gondozása” a helyi közművelődés feladata. Értelmeznünk kell tehát azt, hogy mit tekintünk egyetemes kultúrának és mi a teendőnk ez ügyben az emberiség harmadik évezredének kezdetén.

Változó múzeumok, nyitott múzeumok, totalizáló múzeumok

A múzeumok múltjával, jelenével, és jövőjével való foglalkozás világméretűnek tekinthető, amely már önmagában is új keletű jelenség, hiszen a múzeumi rendszer hagyományos működési formája szerint, korábbi korszakait tekintve, tevékeny-

ségét elsősorban a történelmi múltra, a kulturális örökség múltbéli vizsgálataira, kutatásaira fókuszálta. A múzeum alapfeladatának tekintette a kultúra tárgyi örökségének gyűjtését, feldolgozását, restaurálását, őrzését és bemutatását. A XX. század vége robbanásszerű átalakulásokat generált a múzeumi szférában. A múzeumtudományi viták tűzvonalában tartott etnográfia, etnológia, antropológia tárgykörök diszciplináris disputái pozitív eredménnyel zárultak, jelzőtűzként katalizálták a múzeumi változásokat. A változó múzeumok lényegét a múzeumok funkcióváltása tükrözte a leghitelesebben.⁶

A nemzetközi múzeumi fórumok rendszeresen értekeztek a múzeumok jövőjéről. Főként nyugat-európai és amerikai példákat, a nemzetközi múzeumi szervezetek ajánlásait adaptáltuk a hazai múzeumi életben, amelyek közül az alábbiakat kiemeljük:

- European Museums Beyond the Millenium (Európai múzeumok az ezredforduló után, fórum, Nagy-Britannia, 1988.)
- New visions for Museum sin the 21th centura (Új elképzelések a XXI. század múzeumi számára, beszámoló, Nagy-Britannia, 1998.)
- Das Museum als Global village, Versuch einer Standortbestimmung am Beginn de 21. Jahrhundert. (A múzeum mint világfalu, kísérlet a múzeumok helyzetének meghatározására a XXI. század elején, szimpózium, Németország, Ausztria, Svájc 2000.)
- Museum 2000: confirmation or Challenge? (Múzeum 2000: Megerősítés vagy kihívás? Svédország, regionális összejövetelek 2000, nemzetközi konferencia, 2001.)
- Museums 2000: Reflection, vision, Change (Múzeumok 2000: Elmélkedés, elképzelés, változtatás, kongresszus, Egyesült Államok, 2000.)⁷
- Az európai múzeumi szövetségek hálózata és tevékenysége⁸
- Az Európai Múzeumi Fórumról és a 2005-ös magyarországi műhelymunkáról⁹
- ICOM Múzeumok Etikai Kódexe, 1997. évi CXL. törvény

Múzeumi kultúráközvetítési szempontból és múzeumandragógiai nézőpontból kiemelt múzeumi esemény, hogy Magyarországon 1999-ben első alkalommal Nemzetközi Múzeumpedagógiai konferenciát szerveztek.¹⁰ Az említett nemzetközi múzeumi példák és események hatással voltak muzeológiai életünkre, aktív és progresszív szellemű tevékenység folyt a hazai múzeumokban.

A magyar muzeológiai szféra folyamatos változásban van, tehát általános értelemben a változó múzeum fogalma ma is helytálló jellemzés, de az új korszak további változásokat indukált és a változás minőségi következményeként jönnek létre a „nyitott múzeumok”.

⁶ KOLTAI Zsuzsa 2005. 5–17.

⁷ KÓCZIÁNNÉ Szentpéteri Erzsébet 2003. 44–49.

⁸ BALÁZS György 2005. 93–96.

⁹ VÁSÁRHELYI Tamás 2005. 97–101.

¹⁰ KOVÁCS Judit szerk. 2002.

Az alternatív múzeumi civilszerveződések, mint például a TIMPNET,¹¹ Múzeum és Látogatók Alapítvány, Pulszky Társaság, a Regionális Múzeumbaráti kör Alapítvány¹² a múzeumbaráti körök, az egyesületek, múzeumi önkéntesek alulról szervesen fejlődő szerveződései az alternatív muzeológia mozgásterét szélesítették.

A kulturális kormányzat múzeumi irányításáért felelős „minisztériumi csapata”, a közgyűjteményi főosztály támogatta a mozgalmat, sőt a minisztérium a múzeumi reformok valódi katalizátorává vált, sok esetben határozottabban képviselte a múzeumi változások szükségszerűségét, mint egyes múzeumi intézmények.

A pozitív társadalmi visszhangra találó hazai példák közül a múzeumi nagyrendezvényeket említjük: Múzeumok hosszú éjszakája, Múzeumok őszi fesztiválja, Múzeumi majális, „mega” kiállítások mellett említjük a koncepcionális léptékű programokat: Alfa-program,¹³ Múzeumok mindenkinek, MOKK,¹⁴ konferenciák, múzeumtudományi publikációk stb.

A pályázati támogatások lehívásával pedig a nyitott múzeumi modellt konkrétan reprezentáló kiadványok, könyvek jelenhettek meg. A cikkek, tanulmányok, könyvek bemutatták a közönség, a társadalom felé „nyitottabb” múzeumi modellt és gyakorlatot.¹⁵

A múzeumi változások látványos fejlődési ütemében megfigyelhető és tapasztalható, hogy a múzeumok funkcióváltozása univerzalizálódik, amelynek bekövetkezésekor beszélhetünk a totalizáló múzeumról, amelynek lényege, narratívája természetesen elemzendő még, de a múzeumi gyakorlat hitelesen tükrözi azokat a múzeumi változásokat, amelyek egyre erőteljesebb kifejeződései a múzeumi funkciók univerzalizálódásának. Bár az univerzalizálódó múzeumi funkciók gyakorlati érvényesülése önmagában még nem fejezi ki a múzeumok totalizáló lényegét, de megjelent egy, a magyar muzeológiai életet forradalmasító elv, „térfoglalás: jelent a múzeumba” új múzeumi filozófia,¹⁶ amely új múzeumi fejlődési trendet jelez. Első kísérlet arra, hogy, „a jelenkor múzeumi dokumentációja és kutatása Magyarországon” elkezdődjön.

A múzeumi kultúráközvetítésben a múzeumandragógia a totalizáló múzeumi törekvések térnyerését fedezi fel abban a fejlődési trendben, amely a tárgyközpontú, örökségközpontú, emberközpontú múzeumi változásban, a közösség, a társadalom irányába nyitott múzeumi gyakorlatban, a rendszer/t/váltó paradigmák: az etnográfia, etnológia, antropológia narratívák rendszerigényű diszciplináris felfogásában, a MaDok (jelenkorkutatás)¹⁷ tanban manifesztálódnak.

¹¹ KRISTON Vízi József 2007. 6–30.

¹² KURTA Mihály 2009. 37–45.

¹³ VÍGH Annamária 2007. 7–9.

¹⁴ A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban működő Múzeumi Oktatási és Képzési Központ 2009–2013 között a „Múzeumok Mindenkinek Program” – Múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítése – Központi módszertani fejlesztés (TÁMOP-3.2.8/A-08-2008-0002) című kiemelt európai uniós projekt keretében szervez szakmai továbbképzéseket.

¹⁵ Néhány tanulmányt, könyvet említünk: A félig nyitott kapu döntése, Nyitott Kapukkal. Múzeumok ma–holnap, Nyitott kapukkal – Kapun belül és kívül, A nyitott múzeum.

¹⁶ FEJŐS Zoltán 2007. 57–74.

¹⁷ A MaDok „a jelenkor múzeumi dokumentációja és kutatása Magyarországon” múzeumi projekt Fejős Zoltán néprajzkutató teóriájaként vált ismertté Magyarországon.

A változó múzeum, a nyitott múzeum, a totalizáló múzeum, az univerzalizálódó múzeum mint modell jelzi a magyarországi múzeumi változások lényegét, amely a múzeumi kultúráközvetítés, de a múzeumi rendszer egésze szempontjából is egy új múzeumi paradigma kifejeződése, miszerint a múzeumok a XXI. században komplexen gondolkodnak, vizsgálódásuk és kutatási területük is univerzális igényű, tehát kiterjed a múltra, a jelenre,¹⁸ a jövőre egyaránt. A múzeumi gyűjtemény, a múzeumi alapfeladat ellátása mellett az ember, a közönség és a közösség céljainak megvalósítását segíti a jelenben, jelzi a jövő kihívásait.

Én azokkal a szerzőkkel értek egyet, akik hangsúlyozzák, hogy a múzeum valamennyi intézményt tekintve az egyik legizgalmasabb szervezet, a múzeumokban felhalmozódott tudás, ismeret, tapasztalat semmilyen más kulturális rendszerhez nem hasonlítható,¹⁹ még akkor sem, ha túlzottan is sok a kulturális-társadalmi versenytársa a muzeális intézményeknek és adott esetekben kisebb létszámú a múzeumokat látogató közönsége.

A totalizáló múzeumi filozófia ismérvei:

1. A múzeumok paritásos együttműködésére épülő, komplex igényű szakmai múzeumi önfejlesztés kísérlete – hálózatosodás, MaDok, transznacionális társadalmi mező, antropológizáló múzeumok.

2. A múzeumi alapfeladatok ellátása mellett a sajátos és speciális múzeumi tudásbázis mobilizálása, felhasználóbarát rendszerének széles körű kiterjesztése (innovatív múzeumi kultúráközvetítés): múzeumpedagógia, múzeumandragógia, múzeumgerontológia (mint új nevelésfilozófiai metodika elterjesztése).

3. A tudáshozzáférés esélyegyenlőségi törekvéseinek biztosítása, speciális igényű közösségek tanulási, nevelési, társas kapcsolatainak fejlesztése (szociokulturális animáció).

4. Az emberek közötti vallási, kulturális, civilizációs konfliktusok értelmezése, felszámolására kidolgozott múzeumi cselekvési programok gyakorlása (interkulturális kommunikáció, múzeummediáció).

5. A múzeumi szabad művelődés kiterjesztése a tehetséggondozásra, a gyermekek és felnőttek élethosszon át tartó tanulási törekvéseire, a múzeum széleskörű szolgáltató képességének fejlesztése: turizmus, a múzeum mint élmény, szórakozva tanulni (oktató-tanulmányi, szolgáltató, élmény-értékű múzeum).

6. A totalizáló múzeumoknak komplex feladatot kell tehát vállalniuk a széles körű tudásközvetítés mellett: a közösségvezetésben, a közösségformálásban, a közösségfejlesztésben, mert a társadalom, az európai közösség, a globális világ (a média is!!!) hiteles erőnek tekinti a múzeumokat és a muzeológusokat is (múzeumi mentálhigiéné).

7. A Múzeumok Mindenkinék Program mintegy XXI. századi múzeumi kulturális forradalom tömegesíti Magyarországon a múzeumi használatot.²⁰

¹⁸ ÉBLI Gábor kérdése: „Tárgya-e a múzeumnak a jelen?”

¹⁹ CSERI Miklós előadása. Széphalom, I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia 2009.

²⁰ A múzeumi elit tevékenységet, a tudományos múzeumi munkát hangsúlyozó szakemberek nehezen fogadják el, hogy a múzeumi használat tömegesedésének szakaszában vagyunk, ami a fejlődés utolsó stációja ahhoz, hogy általánossá váljon Magyarországon a múzeumok társadalmi elismertsége.

A totalizáló múzeumnak reménye a jövő – bár nemzetközi példa az alap, de magyar szerző, György Péter írja, amely lakonikus megjegyzés, de pontosan jelzi a múzeumok fejlődésének távlatait: Immár nem az a kérdés, hogy egy-egy város, régió univerzális gyűjteménye mint növeli annak hírnevét. Ugyanilyen érvényes alternatíva a helyi kulturális kontextust a múzeum révén univerzalizáló, globális kommunikációs térbe beemelő eljárás, amelynek a fentiekben idézett múzeumok esetében is a tanúi lehetünk (nemzetközi példák!). A cél mindkét esetben a *látogatók vonzása, de érdemes megkülönböztetniük a kulturális örökség gyakorlatához való eltérő viszonyulásokat*. Az egyik esetben egy univerzális örökségből való részesedésért folyik a küzdelem, míg a másikban a lokális örökségek múzeum általi univerzalizálására tett kísérletnek lehetünk a tanúi.²¹

Kultúra, közművelődés, múzeumi közművelődés

A múzeumokat körülvevő rohamosan fejlődő világ lényeges paradoxon-érvényességű szituációját kellő súllyal úgy érzékeltethetjük, ha a konkrét tényt bemutatjuk: a kultúra intézményei és civil szervezetei Magyarországon alulműködésben, alulfinanszírozottak, válságban vergődnek, mégis a kultúra társadalmi feladatainak teljesítésére elementáris erejű a társadalmi, közösségi igény.

A kultúra társadalmi feladatai:

1. A mindenkori életminőség emelése, a munkaerőképzés
2. Gondozásfejlesztő szerep
3. Az egyén közösségképző képességének kifejlesztése
4. Nemzeti és állampolitikai célok szolgálata.²²

A kultúra deklarált formában fontos kérdése tehát az emberiségnek, de még lényegesebb, még érdekesebb dolog, hogy informális értelemben is felértékelődött a kulturális ágazat szerepe az egész világon, amelynek oka az, hogy egyre markánsabb formában mutatkoznak meg azok a jelenségek, amelyek egy elhúzódó világválságra utalnak. A közösségekért cselekvő felelős intézkedések hiánya azt jelzi, még nem vált szükségyszerűséggé a válság felszámolásának igénye, még mindig elégséges, ha csak ad hoc jelleggel, látszólagosan folytatjuk a válságkezelést.

Az okok között említjük:

1. A polgárok által a közösségek ügyeinek intézésére felhatalmazott, mandátumot nyert képviselők dezertálnak.

2. A civilszervezetek, a civil érdekképviseletek nem kapnak támogatást ahhoz, hogy erősek, cselekvőképesek legyenek a közösségszolgálatban, a közösségfejlesztésben, a közösségvezetésben.

A közösségi krízis problémaköre mellett elméleti hiányosság, hogy a kultúra fogalma máig nem tisztázott kérdés. A múzeumi kultúráközvetítés kérdéseivel foglalkozó szakmát is elbizonytalanítja, hogy múzeumi fogalom-használatunkban melyik

²¹ GYÖRGY Péter <http://beszelo.c3.hu/04/0708/13gyorgy.htm>

²² GLATZ Ferenc 2007. (A globalizáció, illetve a gazdaság és kultúra transznacionalizálódásának folyamatai azonban lényegileg kérdőjelezzik meg a nemzetállam szerepét. Niedermüller Péter <http://www.mtaki.hu>)

terminológia az autentikus: 1. múzeumi közművelődés, 2. múzeumi kultúráközvetítés, 3. kulturális mediáció?

A kulturális ágazaton belül a múzeumok az 1976. évi közművelődési törvény besorolása szerint közművelődési alapintézménynek (is) besoroltnak, ezért gyakran használjuk a múzeumi közművelődés fogalmat. Könnyű azonban belátni, hogy a múzeumok tudományos műhellyé nyilvánított legitimációval, a jelenben oktatási-tanulási funkciókkal rendelkező intézmények, oktató múzeumok is.

Összefoglalva: a múzeum a kulturális ágazatot alkotó valamennyi kulturális alágazati tevékenységet gyakorolja: oktatás, közművelődés, művészet, tudomány, média-tömegkommunikáció.

A törvény érvényességét nem vitatandó kiemeljük, hogy mivel a múzeumok közművelődési tevékenységen túli tevékenységet gyakorolnak, illetőleg meghaladják a közművelődési törvényben elfogadott hatókört, ezért nem közművelődési, hanem jellemzőbben kultúráközvetítési tevékenységet folytatnak.

A közművelődés fogalom használatával kapcsolatos kritikánk lényege, hogy túlzottan is taxatív fogalomná vált maga a „közművelődés” szó. A szakmai értekezésekben, a közbeszédben, tudományos, ismeretterjesztő értelemben hol szűk, hol tág közművelődés-fogalmat használunk. Úgy vélem, nem egyedül vallom, hogy ennek a folyamatnak 4 fontos logikai következménye határozható meg:

1. Ha a múzeumi közművelődés fogalmát használjuk, akkor a közművelődési törvény paragrafusa alkalmazandó, ez alatt a közművelődési terület és a törvényben rögzített művészeti, média- és tömegkommunikáció tevékenységet értjük!

2. Ha a múzeumi kultúráközvetítés fogalmát használjuk a törvényben rögzített közművelődés fogalom mellett, értelmezendő a közművelődés határterületén túl művelt múzeumi tevékenység: a tudomány, az oktatás. Múzeumi értelemben mást jelent a múzeumi közművelődés, megint mást jelent a múzeumi kultúráközvetítés fogalma.

3. Ha a tradíció felé hajló múzeumi közművelődési fogalmat használjuk, amely szintén ismert terminológia, akkor megint más a helyzet, és mást értünk alatta. Konkrétan: a XIX. század második felében a gazdasági élet fellendülését és a polgárság megerősödését követően erős közművelődési mozgalom bontakozott ki vidéken is. Az egyesületekbe tömörült polgárság alapvető célkitűzései közé sorolta a múzeumok megalapítását is. Magyarország legjelentősebb vidéki városaiban döntő részben 1867–1914 között, a dualizmus időszakában jöttek létre a múzeumok.²³ Tisztázni kell tehát a fogalmak használatát, bár a szakszerű és pontos használatot álláspontunk szerint a múzeumi kultúráközvetítés fogalma jelenti.

4. Ha minden iskolán kívüli kulturális, művelődési, tanulási tevékenységet a közművelődés fogalmához társítunk, akkor meg kell változtatni a közművelődési törvényt, legalábbis pontosítani szükséges azt, hiszen a mai egzisztenciális versenyfutásban jellemzővé vált, súlyozott kérdéssé sűrűsödött az egyéni tanulás gyakorlása, amelyet a törvény szövegezésének idejében még nem ismerhettek fel.

²³ VERES László 2009. 13–17.

A közművelődési törvény szerint a közművelődés fogalma: *a közművelődés a polgárok iskolán kívüli, öntevékeny, önművelő, megismerő, kultúra-elsajátító, művelődő és alkotó célú cselekvése, amely jellemzően együttműködésben, közösségekben valósul meg.*²⁴

*A múzeumi közművelődés a muzeális jellegű alkotás, közvetítés és befogadás folyamatát jelenti, amelynek során a muzeális jellegű szerveződések, a múzeumi civil közösségek iskolán kívüli múzeumi kereteket teremtenek ahhoz, hogy a kulturális örökség lényegét az ember(ek), egyén(ek), közösség(ek), függetlenül az életkori sajátosságoktól öntanító módon (is) megismerjék, elsajátítsák és befogadják.*²⁵

*A kulturális ágazat oktatási, közművelődési, tudományos, művészeti, média és infokommunikációs feladatait komplexen magába foglaló múzeumi rendszer ismeretanyagára, tudásbázisára épülő tudományos és ismeretterjesztő, tanulást segítő, személyiségformálást, alternatív konfliktus megoldást animáló múzeumi közvetítési feladatok gyakorlását múzeumi kultúra-közvetítésnek nevezzük.*²⁶

A múzeumi kultúráközvetítés jelenkori célja, hogy minden egyes személy és közösség számára a múzeum interaktív keretek között elérhető legyen, függetlenül attól, hogy egyén, család, formális, informális, civil csoport igényli a szolgáltatásokat. A konkrét korosztályokat célzó és aktivizáló múzeumi kultúráközvetítő programjainkat szakmuzeológusok közreműködésével múzeumpedagógiai, múzeumandragógiai, múzeumgerontológiai (speciális múzeumi közönség²⁷) programok keretében kínáljuk mind az egyénileg, mind a társas formában érdeklődő, tanulni, szórakozni akaró ember/ek/ számára, biztosítva az aktivitás feltételeit, akár a múzeumi tér öntevékeny használatát is. A magyar múzeumok ebben az értelmezésben gyermek-, család- és látogatóbarát intézmények, a „múzeumok mindenkinek” kötelezettségét is vállaló program alapján pedig a múzeumok társadalombarát közösségi terek, tanulási helyszínek is.

A lifelong learning, a lifewide learning múzeumandragógiai értelmezése

Az élethosszig tartó művelődés nem csak a Föld egészének, hanem az emberi élet értelmének legfontosabb kérdése. A társadalmi fejlődés motorja a humán erő, maga az ember, de csak akkor, ha céltudatosan műveli magát egész életében. Az emberrel kapcsolatos egyre növekvő elvárások összefüggnek a versenyhelyezettel, a foglalkoztatással, a médiában megjelenő perspektívákkal, a permanens művelés, művelődés, tanulás fontosságának tömeges felismerésével.

Korunk azt is példázza, hogy a képzés, továbbképzés, átképzés folyamata a felnőtt, sőt még az idős korban is folytatódik. Az élet szülte kényszer hatására számos felnőtt – új szakmát választ, a tudomány szakadatlan fejlődése az értelmiségit is állandó képzésre, önképzésre ösztönzi, az idős embert is arra készíti a sok-sok

²⁴ 1997. évi CXL. Törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.

²⁵ KURTA Mihály előadása. Széphalom, I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia 2009.

²⁶ KURTA Mihály előadása. Széphalom, I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia 2009.

²⁷ SZABÓ József 2009. www.muzeumandragogia.hermuz.hu

változás, hogy állandóan művelje magát, hogy partnere tudjon maradni kortársainak, a fiatalabb nemzedéknek.²⁸

Az egész életen át tartó tanulás kifejezés (lifelong learning) az időtényezőre utal: az életünk során folyamatosan megvalósuló vagy időszakosan ismétlődő tanulásra. Egy új kifejezés „az élet teljes körére kiterjedő” tanulás (lifewide learning) életünk egy adott szakaszában az életünk teljes körét átfogó tanulás kiterjedésére hívja fel a figyelmet. Az élet teljes körére kiterjedő dimenzió erőteljesebben hangsúlyozza a formális, nem formális és informális tanulási formák egymást kiegészítő jellegét.²⁹ Az oktatás – legyen gyermek vagy felnőttoktatás – fogalmát felváltja a tanulás fogalma.

Az egész életen át tartó tanulás négy tanulnivalója („pillére”) az *együttélés* (learning to live together), a *tudás* (learning to know, tudni tanulás), a *cselekvés* (learning to do) és a *levés* („élni tanulás”, learning to be).³⁰ A tanulás komplex rendszerré akkor válik, ha a formális, a non-formális, az informális tanulási folyamat egymást kiegészítő rendszerré alakul, ezért múzeumainkban a gyakorlatban is animáljuk, hogy közönségünk a „négy tanulni valót” „megtanulja”.

Az andragógia, a múzeumandragógia a tanulás során is az önkéntesség, az öntevékenység, önrányítás, öngazgatás, öntanulás-öntanítás lényegét (is) hangsúlyozza. A tanuláselméletekre most nem térünk ki, mert a témát két szálon is lehetne citálni: a tudáselsajátításra és a személyiségre vonatkoztatottan. Az utóbbi esetben pedig a klasszikus és instrumentális kondicionálásra kellene kitérni, ez pedig a tanulás megértésére tett erőfeszítések egyik legkorábbi eredménye, tehát túl terjedelmes lenne értekezésünk. Annyit azonban feljegyzünk, hogy a szociálpszichológia tudományos álláspontját megérteni a tanuláselméleti perspektíváról fontos tényező.

Az emberi tanulási folyamatok bonyolultabbnak mutatkoztak, mint ahogyan azt először képzelték. Ennek eredményeképpen árnyaltabb tanuláselmélet kidolgozására és másfajta metafora bevezetésére lett szükség. Az új metafora az embert továbbra is tanulólényként kezeli, de most már olyan tanulóként, aki önmagát nagyobb mértékben irányítja, s akinek a tudása nemcsak apródonként, hanem nagyobb lépésekben is növekedhet. A tanulást továbbá úgy szemlélik, mint ami kognitív folyamatokat is magában foglal, melyek önmagukban is fontos szerepet játszanak a viselkedésben.³¹

Szociálpszichológiai értelemben a tudást úgy is megfogalmazhatjuk: a cselekvésből támadó reflexivitás egészében véve tudás, mely a világot megalkotó információkat, valamint az információk megszerzésének és kezelésének folyamatait foglalja magában. A tudás az emberi egyed birtoka, de keletkezésének és fennmaradásának gyökerei kollektívek. (Berger-Luckman 1998.) A tudás társadalmi mintája képezi a kultúrát és a civilizációt. Bár az ember társadalmi úton történő önmeghatározásának e két folyamata egységben szemlélendő (Elias 1987), a megkülönböztetés alapja lehet, hogy míg a kultúra az emberek egymás közti viszonyait meghatározó cselek-

²⁸ NAGY Andor József 2005. 30.

²⁹ NÉMETH Balázs <http://feek.pte.hu/feek/feek/index.php?ulink=593>

³⁰ KÁLMÁN Anikó 3–23.

³¹ CARVER, S. Charles–SCHEIER, F. Michael 2003. 312–313.

vések számára biztosít értelmezési eszközöket (interakció-kommunikáció), addig a civilizáció az ember – természet viszonyt meghatározó cselekvések (munka) számára szolgáltat célokat és eszközöket (Habermas 1971).³²

A tanulás, tudás végeredményének minősége a múzeumandragógia megítélése szerint az ember ismétlődő cselekvéseiben és viselkedésében nyilvánul meg. Biztos pont tehát, hogy a kultúra, a civilizáció önmeghatározásunkban nagyon lényeges dolog, mivel azonban más emberek a vallás által határozzák meg önmagukat az ember, az ember fölötti létező (transzcendens), a kultúra, a vallás, a civilizáció és természetesen a természet ismerete tudásunk alapja, a múzeumi kultúrák közvetítés megkerülhetetlen kérdése.

Formális oktatásunk, képzésünk, tanításunk válsághelyzetbe került, legyen szó közoktatásról vagy felsőoktatásról (alapfok, középfok, felsőfok), vagy szakszerűbb fogalomhasználatban: első, második, harmadik fokozat³³ legalábbis még mindig az útkeresés szakaszában tartunk. Hiábavaló az Európai Unió oktatási koordinációja, a bolognai folyamat rendszere, az oktatási szféra a nyugati civilizáció érték- és hagyományrendszerére épül, amely természetesnek tűnik, de ez az érték- és tudáselsajátítási szisztéma a többpólusú civilizáció világában nem jelent releváns tudást.

Igaz azonban az is, hogy a más civilizációban, más kultúrákban szerzett tudás is más ahhoz képest, amit Európában, Magyarországon találhatnak a bevándorlók, hiszen a gyakorlat mutatja, tudásuk nem adekvát azzal, amit itt találnak. A világra vonatkozó tudás tengelyében az értékek állnak, melyek a mindennapi cselekvések során értékelési kényszert idéznek elő. A társadalmi térben élő ember jellegzetes szükséglete az értékelés, melynek révén összhangot teremthet önmagában és önmaga körül.³⁴

Három érték kategóriát emelünk ki, amelyek az innovatív múzeumi kultúrák közvetítésben is kiindulópontot jelentenek: alkotói érték, élményérték, beállítódási értékek.³⁵ Az ember „önmaga körüli” világa kitér: etnikumok, vallások, civilizációk, kultúrák együtt élnek, de köztudottan más-más értékrenddel és eltérő hagyományokkal.

Vallás és kultúra. E két fogalom elválaszthatatlan volt az emberiség eddig ismert történelme folyamán. Hisz ott keletkeztek a nagy kultúrák, ahol kinyilatkoztatás, vagyis valamilyen Isten–Ember érintkezés volt. Itt az európai vagy ezen belül a magyar kultúrában nem lehet elválasztani a vallást a művelődéstől. Az egyházak és a hozzájuk kötődő oktatási, művelődési intézményeknek, egyesületeknek alapvetően fontos szerepük volt az oktatás, a művelődés, a gondolkodó, kiművelt ember formálásában. A mai ember leginkább attól szenved, hogy egy széttöredezett világban él. Már nem rendelkezik azzal az egység látással, amely segíthetné a világban való eligazodásban. Általában elmondható, hogy nem a minőségi, hanem a mennyiségi ismeret-átadáson van jelenleg a hangsúly. Am nagyon fontos lenne, hogy a tanulás révén kapott információk ne csak egy állás jobb betöltéséhez járuljanak hozzá, ha-

³² CSEPELI György 2003. 28–30.

³³ KOZMA Tamás 2001. 65–70.

³⁴ CSEPELI György 2003. 36.

³⁵ FRANKL E. Viktor 1997. 70–73.

nem abban is, hogy az egész embert gazdagítsák.³⁶ Tudáshorizontunkat időszerű megemelni, hogy a másik ember ne legyen megfosztható az autentikus tudástól, az emberi önazonosság tudatától, identitásától.

A múzeumok tudásbázisuk alapján predesztináltak és alkalmasak is arra, hogy egyetemes hatókörben tudatosítsák az autentikus tudáselsajátítás fontosságát, az emberi önazonosság, az identitástudat megtartásának jelentőségét, hogy a társadalom is támogassa az elvárt feltételeket.

Az identitás megtartásának a biztosítása egyidejűleg a toleranciatanítás és -elsajátítás progresszív módja is (példáira identitás-fejezetünkben visszatérünk). A vallás és kultúra önmagukban, elszigetelt mivoltukban ellentétben állnak egymással, de összefogva és egymásra épülve a vallásnak és a kultúrának együttesen óriási ereje van az identitás megtartásában, a gyűlölet ledöntésében.

Exoterikus, ezoterikus tanítás

Múzeumandragógiai értelmezésben tehát rendkívül izgalmas témához érkeztünk, függetlenül attól, hogy a formális, non-formális, informális tanulás összefüggése az andragógiai, a pszichológiai, a szociálpszichológia-tudományi leírásoknak, tanulmányoknak, értekezéseknek is gyakori főtémája.

Izgalmasak – bár a pedagógiai és andragógiai tudományok között esetenként rivalizálók – azok a diszciplináris viták és tanuláselméleti disputák, amelyek kutatják a tudáselsajátítás autentikus oktatási formáit, mégis a múzeumandragógia figyelmét konkrétan az a filozófiai tan keltette fel, amely az eddig leírtakkal együtt új narratívája lehet a formális, non-formális, informális tanulás elméletének és gyakorlatának.

Kevésbé ismert, hogy létező hagyománya van a kettős tanítás elvének és gyakorlatának, amelyeknek elnevezése: ezoterikus, exoterikus tanítás. Láncki leírása: „a szoros olvasat követelménye mellett a straussi hermeneutika másik alapvető vonása, hogy Strauss komoly figyelemmel volt arra a lehetőségre, hogy a régi szerzők az üldöztetéstől való félelmükben, illetve a filozófiának a társadalomban betöltött szerepe miatt kettős tanítást dolgoztak ki: egyet a szélesebb publikumnak (exoterikus tanítás), s egyet a szűk kiválasztottak, a filozófusok körének (ezoterikus tanítás).

A mai nyugati olvasó magától értetődőnek veszi a gondolat- és sajtószabadságot, a történelem nagy részében azonban nem ez volt a jellemző. A modern kor filozófiatörténeti hajlamosak erről a tényről megfeledkezni. Az üldöztetéstől való félelem sajátos írástechnika kidolgozására és alkalmazására készítette a régi korok nagy és kevésbé nagy gondolkodóit, amelyről Strauss így írt klasszikus esszéjében: „Az üldöztetés sajátos írástechnikát és ezáltal egy különös irodalmi műfajt hív életre, melyben a legfontosabb dolgok kizárólag a sorok közt jelennek meg. Ezek a sorok közötti üzenetek csak a megbízható, intelligens olvasókhöz szólnak. Biztosítja a személyes kommunikáció minden előnyét, ugyanakkor kiküszöböli a legnagyobb hátrányát: nemcsak az író ismerősei férhetnek hozzá az új gondolatokhoz. Élvezi a nyilvános közlés minden előnyét, de kiküszöböli a legnagyobb hátrányát: az író fenyegető halálós ítéletet.” Ezen a ponton hívja fel Strauss a figyelmet arra, hogy a

³⁶ SZABÓ Gyula 2001. 173–177.

középkori zsidó és iszlám filozófia hagyományainak megértése nélkül nem érthetjük meg a filozófia helyzetét a keresztény kultúrában. A középkori zsidó és iszlám filozófusok nem írhatták meg nyíltan, mit is gondolnak valójában, mit tartanak igaznak, mivel „Averroeshez hasonlóan Maimonidész is sürgősebb feladatának tartotta a filozófia jogi igazolását – azaz jogi fogalmak segítségével akarta eldönteni azt a kérdést, hogy vajon az isteni jog megengedi, tiltja, vagy megparancsolja-e a filozófia tanulmányozását, mint az isteni jognak vagy tanulmányozásának filozófiai igazolását”.³⁷

Megtaláltuk az analóg magyar példát is, amelynek hasonló kettős tanítási ereje van, bár magyar példát ritkábban találhatunk, de őstörténeti kutatásunk plasztikus példát prezentál, amelyben László Gyula kifejezi, hogy a tudomány és a krónika közötti eltérő tudás, a más-más módon adott válasz, a tudomány megállapítása és a népi emlékezet közötti eltérő tudás és az általa erre felhívott ellentmondás mattolta az őstörténeti kutatást, nagy a csend a téma körül. László tanulmányában azt írja: „Elődeink felé tájékozódva eddig egyetlen forrásról nem beszéltünk, krónikáinkról. Úgy látom, hogy az előbb felvázolt eurázsiai szemléletben eltűnik majd az az ellentét, ami történettudományunk és krónikásaink közt a múlt század óta szinte szakadatlanul élesedik. Egész tudósvilágunk a krónikás őstörténeti hagyomány ellen szólt, mesének minősítette ez írásokat, mert nem a finnugor őstörténet felé vezetnek. Abban a szemléletben, amelyet embertanunk, régészetünk, néphitünk és népzeneünk hív életre, az ilyen egyoldalúság szinte önmagától kiküszöbölődik, s az ember inkább azt kérdezi, hogy mi az, ami nemzeti hagyomány krónikáinkban, s mi az, ami tudós kitalálás, vagy éppenséggel meseszöveg. Nyilván mindkettő benne van krónikáinkban, de elvetni őket egyoldalúan, mert ellentmondanak egy másik, egyoldalú szemléletnek, hiba lenne. Íme, kirajzolódott előttünk magyarrá válásunk – úgynevezett ethnogenesisünk – kutatásának új lehetősége. Az eddigi sok bizonyosság és szilárd tudás helyébe ’termékeny bizonytalanság’ lépett.”³⁸

László Gyula „termékeny bizonytalanság” kérdésfelvetésére a szociálpszichológia válasza: „a kultúra ebben az értelemben véve a jelenségek alapján történő értelmezések tartománya (Geertz 1994), melyből minden egyén meríthet, aki az adott kultúra jeleit és használatuk szabályait ismeri. A társadalmilag megszerkesztett valóság jelek által való közvetítettségéből következik, hogy léte a jelek jelentéseit értő cselekvők konszenzusához kötött. A konszenzus létrejötte, működtetése és fenntartása a kultúra megszabta jelentések értelmezési tartományait őrző tudás birtokosai között szüntelenül zajló kommunikáción alapul.”³⁹

A múzeumi kultúrák közvetítés az egyén, a család, a közösség tanulásának, személyiségformálásának, alternatív konfliktusmegoldásának segítségével, a múzeumi gyűjtemény, a kulturális örökség (lokális, regionális, európai, globális) értékeinek bemutatása révén, igény esetén értelmezés vagy hiteles történeti mesélés által biztosítja a közvetítés (mediáció) feladatainak teljesítését, kiemelve a muzeológus által tudott értékeket és animálva az általa elgondolt lehetséges további ismeretszerzés útjait.

³⁷ LÁNCZI András 49–64.

³⁸ LÁSZLÓ Gyula 1987. 16–25.

³⁹ CSEPELI György 2003. 28–33.

Az egyetemes tudás, a releváns tudás már rég nem arról szól, hogy egységes tudásismerettel kell rendelkeznie az emberiségnek, hiszen bemutattuk és folyamatosan értekezünk a különbözőségről, hanem arról szól, hogy felelősségteljes ismeretet nyújtsunk az ember számára arról, hogy a múzeum szerint mit jelent a kinyilatkoztató tudás, mit jelent a mérések, vizsgálatok, kutatások alapján felállított tan–tétel–törvényszerűség vagy tudás.

Más a feladata a kutató muzeológusnak, hiszen legjobb tudása szerint a tudományos eredményeket kell gyarapítania, és más a felelőssége a múzeumpedagógusnak, a múzeumandragógusnak, aki a látogatót, a közönséget abban segíti, hogy képes legyen az egyén, a közösség helyi, európai, egyetemes környezetének és önmagának releváns értékelésére, önértékelésére, autentikus, toleráns értékítéletekre.

E részben verifikált – tudott –, részben nem verifikált – hitt – ismeretek szimbólumokban fejeződnek ki.

A múzeumi gyűjteménynek mint a kulturális örökség széleskörű ismeretterjesztési és tudományos célú bemutatása, a hozzá kapcsolódó múzeumandragógiai narratíva nemcsak a tanítás, tanulás, tanuló eddig ismert kapcsolatrendszerét állítja új dimenzióba azzal, hogy paritásra épülő múzeumi felnőttoktatási gyakorlatot alkalmaz, hanem új kísérletként kiterjedtebb informális kapcsolatokat teremt annak céljából, hogy a kinyilatkoztató tudás, a nyugati civilizációtól eltérő tudás is megismerhető legyen.

A múzeumi informális tanulás paritásos formája, a felnőttek közötti bipoláris tanulási kapcsolat manifesztálódik a muzeológus és adatközlő között, amikor az adatközlő, a hagyományőrző az adott terepen megmutatja és tanítja a tárgyat, a hagyomány stb. lényegét, eredeti funkcióját a muzeológusgyűjtőnek, a muzeológusgyűjtő pedig elmeséli az adatközlőnek, a hagyományőrzőnek a tárgy elméletörténeti hátterét, az általa gondolt tudományrendszerhez kapcsolódó tárgy funkcionális és történeti jelentőségét.

A múzeumi kultúráközvetítésben meghatározó jelentősége van az informális kapcsolatoknak. Informális kapcsolatokról beszélünk abban az esetben, ha a résztvevők önkéntesen, választással kerülnek egymással viszonyba, s a kapcsolat fennállása során mindvégig lehetőségük van a kilépésre.⁴⁰ Az egyetemi kulturálismediátor-képzés pécsi tervezete – Ma.Szak – mint formális képzés reményt keltő. Remélhetőleg a kulturálismediátor-képzés felhasználja az Országos Múzeumandragógiai Konferencia elméleti és gyakorlati tapasztalatait is, és reméljük, hogy a kulturális mediátor szakon egyetemes érvényű tananyagot oktatnak, tanítanak, olyan curriculum rendszert építenek fel, amely a nyugati civilizáció tudásrendszerét és más civilizációk eszme- és filozófiai rendszerét autentikus módon bemutatja, koncentrálna a kisebbségi kultúrákra, felkészíti a szakembereket, a társadalmat a bevándorlók fogadására, a sokat hangsúlyozott konfliktusok kezelésére is.

A képzési terveket tanulmányozva egyetértünk: nem vádolható a képzés azzal sem, hogy miniatűr méretben ismétli a művelődésszervező főiskolai képzés curriculum-rendszerét, a tantárgyak modulokba sűrített felépítményei nemcsak a törzskép-

⁴⁰ CSEPELI György 2003. 32–36.

zés felé mutatnak affinitást, hanem a kulturális mediátor mai képzés irányába is.⁴¹ Ennek megfelelően a társadalmi integráció és kohézió erősítésében alapvető közösségi érdek a múzeumokban őrzött tudásbázis hatékonyabb és tudatosabb oktatási célú kiaknázása.⁴²

Mediáció, kulturális mediáció, múzeummediáció

Amíg az ember megszokott környezetének szűk körében mozog, és szinte csak olyanokkal érintkezik, akik vele többé-kevésbé egy véleményen vannak, addig eszébe sem jut, hogy az életben sok mindent másként is lehet látni, mint ahogy ő azt megszokta. Ennek a problémátlan magatartásnak azonban hamar vége van, mihelyt valaki kapcsolatba kerül idegen nemzetekkel, más kultúrából, életkörülményekből származó, más világnézeti háttérrel rendelkező emberekkel. Az ilyen általában hamar észreveszi, hogy az, ami számára természetes, mások számára nem minden esetben magától értetődő.⁴³

A magyar muzeológiának fiatal hajtása a múzeumandragógia, folyamatosan és konzekvensen hangsúlyozza, hogy a múzeumpedagógia, múzeumandragógia, múzeumgerontagógia összefüggése és kölcsönhatása elválaszthatatlan. Meglepő azonban az Oktatási és Kulturális Minisztérium megbízásából készült kérdőíves látogatói felmérés eredménye, amely 2007 decembere és 2008 novembere között a megyei múzeumokban és azok tagintézményeiben valósult meg. A színvonalas összefoglaló tanulmány vizsgálja a válaszadók korcsoportját: a teljes mintában azt mutatja teljesen hitelesen az elemzés, hogy a 18 éven aluli válaszolók aránya 18,7%, a többi válaszoló, tehát 81,3% felnőtt korú volt. A teljes mintán belül az „alfa intézmények” 14%-a, a nem „alfa intézmények” 20,7%-a 18 éven aluli, a többi mind felnőtt korú válaszoló volt.

A második táblázat „a látogatás időpontja – korosztályok és megyék szerint” felmérés az alábbi eredményt mutatja: a tizenhét vizsgált megyei intézményen belül tíz intézmény esetében – a 2007 decembere és 2008 novembere között havi bontásban, a bemutatott adatok alapján – 20% alatti a 0–18 éves korú látogatók aránya, a felnőtt látogatók aránya 80%. Négy megyében 20 és 25% között mozog a 0–18 korú látogatók aránya, míg a felnőtt látogatók aránya 75%. Három megyében volt mindösszesen, ahol a 18 év alatti látogatók száma meghaladta a 25% fölötti eredményt.⁴⁴

Az ismertett vizsgálati eredmények is azt mutatják, hogy a múzeumi kultúraközvetítés ideális modellként akkor funkcionálhat, ha a múzeumpedagógiai, múzeumandragógiai, múzeumgerontagógiai törekvések összehangolt formában működnek, és egymásra épülő rendszert alkotnak annak céljából, hogy a múzeum alapfeladatai teljesüljenek és hozzájáruljunk a kultúra társadalmi feladatainak teljesítéséhez is. A rendszer releváns lényege ezen az elven épülhet fel, hiszen a múzeumi látogatók

⁴¹ SÁRI Mihály <http://feek.pte.hu/kozep/index.php?ulink=1345>

⁴² HATHÁZI Gábor 2007. 23–39.

⁴³ WEISSMAHR Béla 1978. 16–20.

⁴⁴ PUCZKÓ László 2009. 12–18.

szegmentációjának⁴⁵ egyik leggyakrabban alkalmazott módszere a demográfiai információk szerinti csoportosítás. Bár a modern szegmentációs gyakorlat már elmozdult az életstílus szerinti csoportosítás felé, ami súlyozottan lakonikus jelentéssel bír múzeumi jövőnket érintően.

Érvényes sajátosság: a tudás tartalmait az emberek, a felnőtt generációk – a szülők – hordozzák, de az intézményesített tudásközvetítők (iskola) társadalmilag már nem bírnak növekvő jelentőséggel.⁴⁶

A mediáció, kulturális mediáció, múzeummediáció közös funkcionális pontja tehát a múzeumpedagógiának, a múzeumandragógiának, a múzeumgerontagógiának egyaránt. A mediáció gazdag nemzetközi és hazai irodalma alapján kísérletet teszünk azt bemutatni, hogy a múzeummediáció milyen fontos szerepet játszik az említett múzeumi részdiszciplínák eredményeit, ismereteit, üzeneteit, (küldetéseit) érintő társadalmi fogadtatások kiszélesítésében.

A hazai és a nemzetközi múzeumpedagógiai szakirodalom a mediáció/közvetítés fogalom alkalmazásának más-más hangsúlyt ad. A múzeumandragógia a fogalmat és magát a tárgykört is tágabban értelmezi. Az andragógiához, az „anyatudományhoz”, a múzeumpedagógiához, a „társtudományhoz” viszonyított relációban a különbség az, hogy a múzeumandragógia a felnőttképzés, felnőttoktatás, felnőttnevelés rendszere mellett a felnőttek konfliktusainak kezelését, konfliktusainak megoldását is célozza, de súlyozott értelemben a kulturális, vallási, civilizációs, etnokulturális konfliktusokra fókuszál. Már korábban is utaltunk arra, hogy múzeumi kultúráközvetítési értelmezésben az antropológizáló múzeumi modell a tudásközvetítésben, a múzeumi nevelésfilozófiában nem élvezhet elsődlegességet, ismervé a filozófiai antropológia és a teológiai filozófia szemben álló álláspontját is.⁴⁷

A másik alapvetés, hogy a kérdést, a témát mi múzeumi kultúráközvetítési szempontból és nem múzeumtudományi aspektusból tárgyaljuk, elemezzük. Az ember törekvése ugyanis, hogy megismerje a világot, mindjobban kiismerje magát a világban. A teológiai filozófia szerint: „A három legfontosabb értelemvilág, a tudomány, a művészet és a vallás közül az első az ember technikai uralmát biztosítja a világon. Mivel a tudomány mivoltánál fogva eltekint az egyediségtől, a tudományos értelemvilág vagy világkép nem tud válaszolni az egyén kérdéseire, nem ad elirányítást morális problémákban, és nem tud megbirkózni az egyéni életre leselkedő veszélyekkel. Erre csak a vallás alkalmas, a legátfogóbb szimbolikus értelemvilág, mely szent sátorként borítja be a mindenséget, és az egyén számára is elrendezi és áttekinthetővé teszi a világot. A vallás a valóság felkutatása, válaszkeresés az alapkérdésekre, melyeket fel kell tennie az embernek.”⁴⁸ A konfliktusok pedagógiai aspektusú kezelésének egyébként óriási terjedelmű pedagógiai tárgyú szakirodalma létezik.

A *mediáció* az alternatív konfliktus-megoldás egyik formája (AKM), melynek során egy „semleges harmadik fél” avatkozik közbe, hogy elősegítse a vitában álló felek között a kölcsönösen elfogadható megegyezést.⁴⁹

⁴⁵ PUCZKÓ László 2009. 12-18.

⁴⁶ FERGE Zsuzsa 1976. 15-25

⁴⁷ NYÍRI Tamás 1981. 7-16.

⁴⁸ NYÍRI Tamás 1981. 46-48.

⁴⁹ STRASSER, Freddie-RANDOLF, Paul 2008. 75-85.

A kulturális mediáció fogalma: a közvetítésnek, a kapcsolatok kidolgozásának, az értékek kölcsönös átvételének, a dialógusteremtésnek, a kreatív találkozásoknak, a szinergikus együttműködéseknek az eszköze és módszere, amely a különféle társadalmi csoportok és intézményi kontextusok ismerete mellett értelmezhető a kultúra különböző rétegeire és alkotó-közvetítő technológiáira is.⁵⁰

A múzeumi közvetítés, mediáció napjainkban felmerülő aktuális kérdése az, hogy továbbra is kinyilatkoztat és a hagyományos autoriter ismeretközlést választja, vagy megtanít kételkedni és látni, érzékelni finom különbségeket, felkínálva a párbeszéd lehetőségét látogatói számára.⁵¹

A hollandiai workshop elsődleges célja volt, hogy áttekintse és hangsúlyozza a *múzeumi mediációval* foglalkozó szakemberek szerepét a kiállítások megvalósításának menetében.⁵²

A múzeummediáció a múzeumi kultúraközvetítés komplex rendszere, amelynek részei szorosan kapcsolódnak a múzeumtudományi szakágak tudásközvetítő funkcióihoz, a kulturális örökség bemutatásához és értelmezéséhez, a muzeális jellegű hálózat múzeumpedagógiai, múzeummandragógiai, múzeumgerontológiai tevékenységéhez köthető tanulási, képzési, nevelési feladataihoz, az alternatív konfliktusmegoldás múzeumi formáihoz. Konkrét cselekvési kategóriáit a muzeális jellegű interakciók, kommunikációk, objektívációk, szimbólumok (mitológia, valóság) és animációk jelentik.⁵³

A kultúra az Európai Unióban belül a nemzetek belügye, ám a kultúrák közötti párbeszédet, a közösségek fejlesztését kiemelten támogatják az uniós fórumok. A múzeumok tehát azért törekszenek az európai térségen átívelő kapcsolatokra, mert az etnikai, kulturális, vallási, civilizációs konfliktusok megnyilvánulásait elemezni, értékelni kívánják, a konfliktusok megértéséhez, azok felszámolásához segítséget akarnak nyújtani. A múzeumi formális, non-formális, informális tanulási formák fejezetben hivatkoztunk arra, hogy a múzeumok törekvése, hogy a múzeumok közönsége egyetemes értékű tanulási folyamatokban vegyen részt, ahol a nyugati kultúra mellett megérthetik más kultúrák, más vallások, más civilizációk hagyományrendszerét és az arra felépített narratívát.

Etnicitás, identitás, kulturális diverzitás

Múzeumi funkcióink között a lokális, nemzeti és európai identitás megerősítését azért prioritizáljuk, mert attól félünk egyfelől, hogy a kulturális diverzitás törvényszerűen járhat azzal a következménnyel, hogy akár az európai unió közösségi kultúrájából, de másfelől az egyetemes kultúrából is a magyarokat érintően kiiktatódik a magyar nyelv, a magyar hagyomány, a magyar kultúra, kulturális örökségünk.

Ismert speciális probléma a magyarok etnokulturális területének és államhatár vonalának adottsága Európában, amely transznacionális elemzést igényel. A téma múzeumtudományi vizsgálata, az interetnikus kapcsolatok kutatási eredményei

⁵⁰ SZURMAINÉ SILKÓ Mária //admin.erikanet.hu/ /system/adatbazis_fajl.php?fajl_id=61943

⁵¹ VÁSÁRHELYI Tamás 1993. 71–77, KOLTAI Zsuzsa 2005. 13–15. kiemelése

⁵² MIHALKÓ Viktória 2007. 101–110.

⁵³ KURTA Mihály előadása. Széphalom, I. Országos Múzeummandragógiai Konferencia 2009.

– egyébként korunkat megelőzve – több kötetben is megjelentek Magyarországon.⁵⁴ Az identitás megőrzése és erősítése, annak gyakorlása harmonizálja a más etnikumokkal való együttélést abban az esetben, ha kölcsönösen biztosított a hagyományápolás szabadsága, ha érvényesülnek a kisebbségi jogok lokális, európai és globális értelmezésben egyaránt. A világban, az Európai Unióban, a Magyarországon élő etnikumot hasonló törekvéseiben segíteni kötelességünk, nem élezhetjük ki az ellentéteket az etnikumok engedelmisségi kérdéseire.

1972. november 16-án született meg az UNESCO-nak „a világ kulturális és természeti örökségéről” szóló egyezménye, mint a valamilyen módon veszélyeztetett helyzetbe kerülő, kiemelkedő értékek iránti közös felelősség és együttműködés kifejeződése (Világörökség 2006). Ettől fogva az örökség kategória olyan objektumok, objektívációk, jelek jelölésére foglaltatott le, amelyek összekapcsolnak a múlttal, s valami áthagyományozott dolgot reprezentálnak, ami a jelen és a jövő generációknak szól. A figyelemre és védelemre érdemes kulturális örökség fogalmát az UNESCO kiterjeszti a ma és a tegnap valamennyi hiteles kulturális létformájára. Konceptiója nyitott: egyaránt vonatkozik az élő és a múltbeli kultúra minden mozzanatára, az építészeti emlékektől a megfoghatatlan, a néprajzi vagy az ipari örökségig, s kiterjed egy nép teljes szellemiségére, ahogyan az értékekben, a tevékenységekben, a munkában, az intézményekben, a műemlékekben és a helyszínekben kifejeződik. Kézzelfogható örökségként mindent elfogad, amit annak tartanak. Szellemi örökségként tartja számon a hagyományos és a népi kultúra összes elemét és minden olyan készséget, amely összekapcsolódik a kultúra anyagi megnyilvánulásaival, mint az eszközök és a környezet.⁵⁵

A múzeumandragógia az emberiség örökségét, a kulturális örökséget működő rendszerként értelmezi, tehát nemcsak annak védelmét, hanem fenntarthatóságát és hasznosítását is szem előtt tartja. Alapja az etnicitás és identitás témához kapcsolódik. Az „eticitás” fogalma az USA-ban a hatvanas évek második, a hetvenes évek első felében, az addig egyeduralmú helyzetű „melting pot”-elméletet kiszorító új teória részeként jelent meg. Az „olvasztótégely”-elgondolás ezekben az évtizedekben már nem tudta értelmezni az etnikai identitásukat megtartó kisebbségi csoportok egyesült államokbeli fennmaradását. A „melting pot”-teóriába nem férő sok kivétel ezért kényszerített egy új etnikai/kulturális értelmezési hálót, amelyet „multikulturális diskurzusnak” neveznek. Éppen a bevándorló csoportok vizsgálata miatt ebben az új megközelítésben az egyik fontos elméleti mezővé az identitás vált. Az identitás, amelynek különböző (makro-, mezo-, mikro-) szintjei, (etnikai, vallási, kulturális) típusai a multikulturalizmus gondolati körében (annak rugalmas, tág keretei között) nem statikusan (időtlenül), hanem mindennapi változásban, azaz folyamatos alakulásban értelmezhetők. Az új megközelítésben az identitás „működésének” fenntartója az „eticitás” folyamata. Ebben az összefüggésben az etnicitás

⁵⁴ Az interetnikus kapcsolatok kutatási témában az első konferenciát 1984 őszén szervezték a miskolci Herman Ottó Múzeumban, amelynek tanulmányai kötet formájában megjelentek (Kunt E.–Szabadjfalvi J.–Viga Gy. szerk. 1984.); A Miskolci Herman Ottó Múzeum és a Miskolci Egyetem Művelődéstörténeti és Muzeológiai Tanszéke 1995-ben újabb konferenciát szervezett: „Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei” címmel. (Katona J.–Viga Gy. szerk. 1996).

⁵⁵ HUSZ Mária 2007. 38–56.

egyrészt tehát a kulturális különbségek („identitások”) állandó társadalmi szerveződését jelenti. Másrészt a kifejezés a cselekvés és a reprezentáció egyik módjává vált. Olyan döntésre utal, melyet az emberek azért hoznak, hogy magukat vagy a többieket szimbolikusan egy bizonyos kulturális identitás hordozóiként jelenítsék meg.⁵⁶

Magyarországon nemzeti vagy etnikai kisebbségnek minősülnek a bolgár, a cigány, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán népcsoportok. Földrajzilag szétszórta, általában a lakóhelyükön is kisebbséget alkotva élnek. A népesség nemzetiségi és/vagy etnikai csoportjai a nemzeti sajátosságoknak megfelelően különböznek egymástól.

Szemponatok, amelyek segítségével az etnikai csoportok meghatározhatóak:

- Etnikai hovatartozás. Eredet szerinti ország vagy terület, ami különbözik az állampolgárságtól vagy a nemzetiségen alapuló országtól, faj, szín, nyelv, vallás, ruházatkodási vagy étkezési szokások és/vagy e tulajdonságok különböző kombinációi alapján.
- Nyelv. Háromféle nyelvi adatot gyűjthetünk. Egyik az anyanyelv, amelyet az illető személy otthonában korai gyermekkorában általában beszéltek. Másik a használt nyelv, az(ok) a nyelv(ek), amely(ek)et az illető személy jelenlegi otthonában, családi, baráti közösségben általában vagy leggyakrabban beszél. A harmadik pedig egy meghatározott nyelven való beszéd képessége.⁵⁷

„A romák helyzete a többi kisebbséghez képest egyedi, mivel nincs anyaországuk, amely nemzetközi szinten felléphetne, amely képviselhetné érdekeiket. A szerző megemlíti: a kisebbségek, így a romák helyzetét súlyosbítja a napjainkban Európa-szerte tapasztalható erőszakos fellépés az etnikai kisebbségekkel szemben, illetve faji indíttatású támadásokról is egyre több hír érkezik. Itt azonban megjegyzendő, hogy nemcsak Európában, hanem világszerte érzékelhető ez a jelenség.”⁵⁸

Tanulmányunk bevezető részében már említettük Huntingtonnak azt a gondolatát, hogy a nyelv a vallás után csak a második olyan elemnek számít, amely megkülönbözteti egymástól a kultúrák képviselőit. A nyugat abban is különbözik a civilizációk többségétől, hogy „sok nyelven beszél”.⁵⁹ Európában a kismemzeti kultúrák, mint a magyarság kultúrája priorizálja a magyar nyelv fennmaradását. A kismemzeti kultúrák nagy kérdése ugyanis, hogy az európai közösségen belül fennmaradhat-e anyanyelvük. Kulcsgondolat tehát a múzeumi nézőpont számára is a biodiverzitás illetve a kulturális diverzitás összefüggése.

A biodiverzitás fogalma: az állati és növényi fajok, a természeti táj sokszínűsége megőrzésének programját alapozza meg (1987. Bruntland-jelentés közös jövőnk címmel, 1992. riói világkonferencia).

⁵⁶ KEMÉNYFI Róbert 2002. 376–384.

⁵⁷ KERÜLŐ Judit 2004. 34–36.

⁵⁸ FRIEDERY Réka 2003. 249–256.

⁵⁹ HUNTINGTON, P. Samuel 2008. 101.

A kulturális diverzitás fogalmával az ember által kialakított kulturális sokszínűség (multikultúra) megőrzésének programját kívánták meglapozni (1999. Budapest, a tudomány első világkonferenciáján).

Félő, hogy az ipari, technikai forradalmak környezet-átalakító építkezései, az ipari szennyezések, a demográfiai robbanások, az új településviszonyok, a városok, a háztartások technológiai fejlesztései több növényi és állatfaj kipusztulását jelenti. A kulturális diverzitás esetében ugyanezek a modernizációs jelenségek az emberre jellemző lokális kulturális életformákat is eltemethetik. Sőt kihálásra ítélik kis nyelvi, vallási kultúrákat. A néhány ezer főre zsugorodott törzsek kultúrájának, vagy néhány milliós kis népek nyelvének (magyar nyelv) mentése olyan fontos, mint a növényi, állati fajok mentése. Így marad meg: a nyelvek, a vallások, a kultúra, a napi szokások, hagyományok sokszínűsége.

Világszintű lingua franca: angol nyelv; regionális közvetítőnyelvek: spanyol, portugál, arab, kínai, orosz, francia, német, etc. Európa 70–80%-ban a kisnyelvek tovább élnek.⁶⁰ A nyugati kultúra és azon belül az európai kultúra is keresi a múzeumok szerepét az európai identitás megteremtésében. A témában Romano Prodi az Európai Bizottság elnöke derűlátóan fogalmazott: „Európának értelmet kell nyernie, és célokra van szüksége. Mi, európaiak, egy olyan civilizációnak vagyunk örökösei, amelyik mélyen a vallásban és az állampolgári értékekben gyökerezik. A mai civilizációt a más kultúrák iránti nyitottság gazdagítja. Amire szükségünk van, az a humanista szemlélet. Gazdasági és társadalmi rendszerünknek naponta, szisztematikusan el kell ismerniük az emberi méltóság elsőrendűségét. Minden állampolgárnak biztosítani kell az emberi szabadságjogokat, az emberek közötti kapcsolatokat, valamint a kulturális és szellemi élet lehetőségeit.⁶¹

A múzeumi felnőttoktatásban, felnőttképzésben, felnőttnevelésben alapvető fontosságú téma az európai identitás kérdésköre, de a Prodi-szöveget értelmezve a vallást nyilvánvalóan úgy értelmezhetjük, hogy a „mi vallásunkról”, a keresztény kultúra vallásáról szól. A szövegben három rejtett üzenet is kifejeződik:

1. a keresztény vallás a nyugati kultúra vallása, az ebben a kultúrában, civilizációban születettek számára nyújt identitást, a globális világra kiterjedő lényegét már korábbi történelmi korokban is vitatták. Rousseau számára ráadásul a vallás az emberi rész inherens része: abszurditásnak tartotta azt az ortodox keresztény vélekedést, hogy a kereszténység hite az egyedül és örökkön üdvözítő – az egyedül elfogadható vallás egy olyan világ teremtőjének a szemében, amelynek legtöbb lakója soha nem hallhatott kereszténységről.⁶²

2. „a humanista szemlélet, amire szükségünk van” kifejezés félreérthető, zavarhatja éppen a keresztény érületű vallásosos személyiségeket, hiszen a humanizmus központi alakja az ember, de a keresztény hit szerint más a válasz. Aki választ keres arra a titokra, ami az ember, annak arra a titokra kell hallgatnia, ami az Isten.⁶³

⁶⁰ Magyar Tudománytár. Kultúra. 2007. 53–59.

⁶¹ BAUMLER, Christine–GOSSNER, Sabine 2004. 6–68. (fordította Gönczi Ambrus)

⁶² TARNAS, Richard 1995. 142–154.

⁶³ NYÍRI Tamás 1981. 16.

3. „a szabadságjogok” érvelés pedig nyilvánvalóan felerősítheti a civilizációk közötti választóvonalakat, amelyről később még értekezünk.

A múzeumok rugalmas szervezetek, tehát a globális kapcsolatok erősítésére törekszenek, hiszen Romano Prodi nyilatkozatában is súlyozottan szerepel a nyitottság gondolata, amely szerint: „a mai civilizációt a más kultúrák iránti nyitottság gazdagítja”. Komoly érvek szólnak a részvételen alapuló demokrácia fontossága mellett a multietnikus államokban. Ezen érvek hangsúlyozzák, hogy a többetnikumú társadalmak esetén az állam szerepe kiemelkedő az állampolgárok közötti konszenzus megteremtésében, valamint a rend, a stabilitás és a jogbiztonság fenntartásában. Ha az államot és intézményeit a különböző etnikai csoportok nem tekintik semlegesnek és igazságosnak, a kisebbségi csoportok kényszerítve érezhetik magukat, hogy érdekeik, kultúrájuk és identitásuk védelmében alternatív mechanizmusokat, intézményeket hozzanak létre, amelyeket viszont az etnikai többség az állam integritását veszélyeztető, potenciális fenyegetéseknek fog tekinteni.⁶⁴ Magyarországon a multietnikus értelmezés központjában a roma népesség kérdésköre áll, de más etnikumú kisebbségi csoportok is élnek Magyarországon: románok, németek, szerbek, görögök, horvátok stb. A bevándorló etnikumok között nemcsak a migránsoknak és menekülteknek a száma emelkedő, hanem azoknak az etnikai csoportoknak is növekszik a számuk, akiknek motivációja gazdasággal, utazással, turizmussal függnek össze. Magyarországon emelkedő a kínaiak, az arabok, vietnámiak stb. arányszáma, ezért fontos múzeumi téma az identitás kérdésköre.⁶⁵

Az élethosszig tartó tanulás már elfogadott elve mellett a nemzetközi közvéleményt újabb kihívások is foglalkoztatják, ezek közül is kiemelkednek a „múzeumok és az identitás” kapcsolatairól megfogalmazott nézetek. Korunk gyorsan változó társadalmában a múzeumok fogódzót nyújthatnak az emberek számára, különösen ott, ahol több különböző kultúra él egymás mellett, a múzeumok segíthetnek az emberek saját identitásának meghatározásában, valamint annak a kérdésnek a megválaszolásában, hogyan viszonyul ez az identitás a másokéhoz. Ehhez éppúgy fontos a régió identitásának a megőrzése, mint az interkulturális perspektívák közötti választási lehetőség.⁶⁶ Az identitás a helyi reprezentáció, a lokális értékek felmutatásában hangsúlyos.

Releváns gondolat: a múzeumok kiállításainak tartalmában, de egészében a helyi múzeumi ideában nem mindig kvadrál a szaktudomány, a múzeumi szakág és a helyi közösség elvárása. Ennek csak egyik vonása az, hogy a lokális társadalom – leszámítva a koherens kulturális örökséget hangsúlyozó jászokat, a hajdúságot és kisszámú hasonló csoportot – elsősorban a múzeumnak helyet adó település örökségét hangsúlyozza, s a „városkörnyék”, a kistáj szerepét ebben a vonatkozásban másodlagosnak tartja. (A látszólag homogén műveltségű tájakon belül is vannak markánsan eltérő falucsoportok, társadalmi csoportok.) Természetesen azt tartja saját közössége kulturális örökségének, amit maga annak ismer, vállal, s úgy, aho-

⁶⁴ KOVÁCS Petra 2002. 107–129.

⁶⁵ Az alulról érkező transznacionalizmus fogalma a migránsokat, menekülteket foglalja magába. A felülről érkező transznacionalizmus kifejezés a mobilitásnak gazdasággal, utazással, turizmussal összefüggő formáit jelöli.

⁶⁶ KÓCZIANNÉ Szentpéteri Erzsébet 2003. 44–50.

gyan ő – vagy kisszámú, erre kiválasztott reprezentáns személyiség – azt közönsnek tartja. Ez a vélekedés a helyi kulturális karaktert kortalannak, de leginkább archaikusnak, a modernizáció előttinek véli, s egészében felértékeli a rá maradt tárgyakat, emlékeket. A tárgyakat lokálisnak és egyedinek gondolja, számára a kiállítási fotókon szereplők nem ismeretlenek, hanem gyakran személyes kötődésűek. A látogató persze valahol a két elképzelés között helyezkedik el: megbecsüli a szakmai hitelességet, de igazán a személyes megszólítás, a helybeli elődök örökségével való átmeneti azonosulás nyűgözi le. Ebben ismeri fel önmagát, saját elődeit, legyen hazája akár több ezer kilométerre a felkeresett múzeumtól. Úgy gondolom, napjainkban éppen ez az egyik oka a múzeumok reneszánszának: az elidegenedett ember ideig-óráig a maga gyökereit véli megtalálni bennük.⁶⁷

A lokális kultúra értékrendszere alapot jelent a globális kultúra értelmezésében is. Ezen érvek hangsúlyozzák, hogy csak azok a demokráciák képesek biztosítani a stabilitást, a biztonságot és a gazdasági prosperitást, amelyek képesek egyazon társadalomban integrálni és aktívan bekapcsolni a társadalmat alkotó különböző etnikai, nyelvi és vallási csoportokat. Ennek érdekében a demokratikus intézményeknek (mint a kormányzat, a közigazgatás, szociális szolgáltatások és az igazságszolgáltatás) hozzáférhetőnek kell lenniük minden társadalmi csoport számára, beleértve az etnikai kisebbségeket is.⁶⁸

A múzeummediáció a múzeumi gyakorlatban közvetítési funkciói mellett az emberi jogok kulturális hozzáférését animálja, szükségszerű esetekben pedig az alternatív konfliktusmegoldás feladatait gyakorolja, amely a múzeumi mediáció központi jelentéstartalma és programja.

A jog szempontjából az UNESCO kulturális jogokról szóló már említett nyilatkozata tervjavaslatának első cikkelye szerint a kultúra fogalmi elemei azok az értékek, vallások, nyelvek, tudományok és művészetek, hagyományok, intézmények és életmód – valamennyi tényezőbe beleértve egyaránt az anyagi és szellemi alkotásokat –, amelyekkel egy személy vagy csoport kifejezésre juttatja magát, megvalósul és fejlődik. A hetvenes évek óta beletartozik a kultúra fogalmába a tömegtájékoztatás minden formája (az újságtól a divatig és az életmódkultúráig), a „tájékoztatási kultúra” is, mégpedig azzal a céllal, hogy mindenki számára biztosítva legyen a saját választás lehetősége a szabadság és az emberi jogok tiszteletben tartása jegyében.⁶⁹

Magyarországon a múzeumi gyakorlat a múzeummediációs eljárásokat a roma téma és más etnikumok mellett kiterjeszti a bevándorló és az itt élő valamennyi etnikumra, a multikulturális világhívások ugyanis, amelyek egyidejűleg európai és nemzeti kihívások is, a múzeumokat hiteles válaszadásokra inspirálják. A múzeumi kultúraközvetítés interdiszciplináris és/vagy multidiszciplináris elvű válaszokkal bizonyíthatja, hogy a szaktudományok mellett a múzeumandragógia és múzeummediáció elméletének és gyakorlatának muzeológiai adaptációja kulcskérdés a hiteles válaszokban.

⁶⁷ VIGA Gyula 2008. 7–15.

⁶⁸ KOVÁCS Petra 2002. 107–129.

⁶⁹ FELFÖLDI Anikó 2002. 729–731.

Akkulturáció, multikulturalitás, kulturális őshonosodás

A transznacionalizmus fogalma a kilencvenes évek elején bukkant fel a társadalomtudományokban – egyrészt a migráció új formáival, másrészt a globalizáció egyes jelenségeivel kapcsolatban. Mára a transznacionalizmus tanulmányozása (transnational studies) – mindenekelőtt a kulturális antropológiában, de más társadalomtudományi diszciplínákban is – meghatározó fontosságú kutatási területté, illetve elméleti megközelítéssé vált.⁷⁰ A kulturális antropológiai vizsgálatok konkrét eredményei közül azt a beszámolót emeljük ki Niedermüller Péter fent citált tanulmányából, amelyről egy lisszaboni vizsgálat kapcsán ír. Lényege, hogy ukrán értelmiségi nők Portugáliában tulajdonképpen az ott beszélt nyelv ismerete nélkül hogyan tudtak az ottani környezethez alkalmazkodni, munkát vállalni, kulturálisan megfelelni az ott ért kihívásoknak. A kutatási projekt eredménye plasztikus módon érzékeltette, hogy egzisztenciális értelemben is elviselhetőbb lett volna az ukrán értelmiségi nők „vállalkozási sorsa”, ha nem Lisszabonban találtak volna először az akkulturáció, multikultúra, a kulturális őshonosodás elméleti jelentésével, gyakorlati lényegével. Messzebb tekintő üzenete a kulturális antropológiai vizsgálatnak, hogy múzeumaink feladatuknak tekintik-e az ezzel kapcsolatos szakmai kihívásokat. A múzeumi kultúráközvetítés mindenestre komolyan veszi a kihívást.

Örvendetes, hogy Magyarországon a közoktatási szférában sok jó kezdeményezéssel ismerkedhettünk meg, amelyek a multikulturális nevelést súlyozott kérdésként kezelik. A múzeumandragógia és múzeummediáció építkezhet a tapasztalatokra. Az azonnali feladatot azonban a múzeumandragógia számára a felnőttek iránti felelősség jelenti. Egyfelől az itt élő etnikumok számára kell több ismeretterjesztő és tudományos múzeumi eseményt bemutatni, másfelől pedig a határokon túlra látogató honfitársainkat kell felkészíteni más kultúrákhoz való „alkalmazkodásra”, harmadrészt pedig az oktatás minden szintjén szükséges bemutatni a múzeumokban kumulálódó örökség-együttest, hogy az akkulturáció, a multikultúra, a kulturális őshonosodás autentikus értelmezése mindenki számára evidens legyen.

Az akkulturációban kulcsfontosságú közvetítő szerepük van az egyes népcsoportok közötti kontaktusoknak, interakcióknak és interetnikus kapcsolatoknak, melyek konkrét, elsősorban – de nem kizárólag – az anyagi kultúra területén megnyilvánuló sokszínű kölcsönzési, azaz átadási, átvételi folyamatokban is megnyilvánulnak.⁷¹

Az akkulturáció fogalma az idegen kultúra (néha önkéntes, ám többnyire kényszerű) átvételét, gyakran a lokális kultúra teljes beolvasztását jelöli. Az akkulturáció jelensége leginkább a gyarmatosításhoz köthető. Nemcsak a hódítók, de az egyház hittérítő munkája is sokszor az akkulturáció fogalmával írható le.⁷²

A multikultúrának a többségi nemzethez való viszonyának változása markánssá vált: ugyanis már van olyan kutató, aki a „melting pot” elméletet ugyanis már

⁷⁰ NIEDERMÜLLER Péter

http://www.mtaki.hu/docs/ter_es_terep_04/ter_es_terep_iv_02_niedermuller.pdf

⁷¹ ERB Mária 2002. 693.

⁷² SZIRA Judit <http://www.oki.hu/printerFriendly.php?tipus=cikk&kod=3I-Szira>

van olyan kutató, aki „boiling pot” teóriára módosította (például Kraus-Schneider, F. 1987. 57.). A „boiling pot” megközelítés lényege, hogy ugyan a bevándorolt csoport kultúrája az amerikaival találkozáskor változik – akkulturáció –, de mégsem történik meg a teljes asszimiláció.⁷³

Tekintsük át a szociálpszichológia álláspontját, amely a multikultúra értelmezéséhez nyújt adalékot. Az egyetemes és transzkulturálisan érvényes szociálpszichológiai tudás ma még várat magára. Ez a tudás csak akkor válik lehetségessé, ha a szociálpszichológiai gondolkodás tudatosan reflektál majd arra a kultúrára és a magától értetődő rendszerre, amelyből vétetett. A multikulturalitás perspektívájából lesz nyilvánvaló, hogy a szociálpszichológia (és a többi társadalomtudomány) a nyugati emberkép fogja, melynek érvényességét nemcsak a nyugati kulturális hagyomány, hanem főszereplőinek sajátos rekrutációja is meghatározza.⁷⁴

Kulturális őshonosodás⁷⁵

A kulturális őshonosodás a nem nyugati kultúrák újjáéledésének folyamatát fejezi ki, de viszonyulásukat, önfejlődésüket a nyugati civilizációkhoz és kultúrákhoz méri és különbözteti meg.

A nyugati értékek és intézmények azért vonzották továbbra is a más kultúrákban élő embereket, mert a nyugati hatalom és gazdagság forrásaként tekintettek rájuk. Ez a folyamat évszázadok óta tart. 1000 és 1300 között – amint William McNeill rámutat – a magyarok, a lengyelek és a litvánok átvették a kereszténységet, a római jogot és a nyugati kultúra más elemeit; „a nyugati civilizáció illetően elfogadását serkentette a nyugati méltóságok katonai vitézségének rettegéssel vegyes csodálata”. Amint a Nyugat hanyatlak, csökken az a képessége is, hogy az emberi jogok, a liberalizmus és a demokrácia elveit más civilizációkkal elfogadtassa, és ugyanígy csökken ezen értékek vonzereje más civilizációk körében.

Ez már meg is történt. A nem nyugati népek évszázadokon keresztül irigyelték a nyugati társadalmak gazdasági prosperitását, technikai fejlettségét, katonai erejét és politikai egységét. E siker titkát a nyugati értékekben és intézményekben keresték, és amikor megtalálni vélték a nyitját, megpróbálták alkalmazni saját társadalmukban. Ha gazdagok és erősek akarnak lenni, olyanná kell lenniük, mint a Nyugat. Mára azonban ezek a kemalista attitűdök eltűntek Kelet-Ázsiában. A gyors gazdasági fejlődést már nem a nyugati kultúra importjának tulajdonítják, hanem sokkal inkább annak, hogy ragaszkodtak saját kultúrájukhoz. Azért sikeresek, állítják, mert különböznek a Nyugattól. Hasonlóképpen, amikor a nem nyugati társadalmak a Nyugathoz képest gyengének érezték magukat, az önrendelkezés, a liberalizmus, a demokrácia és a függetlenség nyugati értékeit hívták segítségül, hogy igazolják szembeszegülésüket a nyugati dominanciával. Most, amikor nem gyengék többé, sőt egyre erősödnek, habozás nélkül támadják ugyanezeket az értékeket, amelyeket

⁷³ KEMÉNYFI Róbert a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének kutatója a témáról a „Kisebbség-kutatás” című kiadvány 2002. évi 2. számában értekezik.

⁷⁴ CSEPELI György 2003. 40–42.

⁷⁵ HUNTINGTON, P. Samuel 2008. 138–142.

korábban érdekeik előremozdítására bevetettek. A Nyugat elleni lázadást eredetileg a nyugati értékek egyetemességének hangoztatása legitimálta, most viszont a nem nyugati értékek magasabbrendűségének hangoztatása legitimálja.

Ezen attitűdök kialakulása a Ronald Dore által „második generációs őshonosodási jelenségnek” nevezett folyamatról tanúskodik. Mind az egykori nyugati gyarmatokon, mind pedig a független országokban – például Kínában és Japánban – „az első ’modernizáló’ vagy ’függetlenedés utáni’ nemzedék gyakran szerezte képesítését külföldi (nyugati) egyetemeken, kozmopolita (nyugati) nyelveken. Részint azért, mert első külföldi útjukkor még befolyásolható tizenévesek voltak, így a nyugati értékek és életmód vállalása könnyen lehetett meghatározó a számukra.” A jóval nagyobb második generáció zöme ezzel szemben otthon szerzi meg képesítését, azokon az egyetemeken, amelyeket az első generáció teremtett, és az oktatás nyelve mindinkább a helyi, semmint a gyarmati nyelv. Ezek az egyetemek „jóval felszínesebb kapcsolatot teremtenek a nagyvárosi világ kultúrájával”, „a tudás pedig fordítások révén őshonosodik – ráadásul rendszerint korlátozott mennyiségű és rossz minőségű fordítások révén”. Ezen egyetemek diplomásai rossz néven veszik a korábbi nyugati oktatásban részesült generáció dominanciáját, így gyakran „engednek a helyi ellenzéki mozgalmak vonzerejének”. Miközben a nyugati befolyás visszaszorul, a fiatal feltörekvő vezetők már nem folyamodhatnak többé a Nyugathoz erőért és jóléért. A siker eszközeit saját társadalmukon belül kell megtalálniuk, ezért alkalmazkodniuk kell annak értékeihez és kultúrájához.

Az őshonosodás folyamatának nem feltétlenül kell kivánnia a második generációt. A rátermett, érzékeny és alkalmazkodó első generációs vezetők maguk is őshonosodnak. Hogy csak három nevezetes esetet említsünk: Mohammad Ali Jinnah, Harry Lee és Solomon Bandaranaike. Ők, sorrendben Oxford, Cambridge és a Lincoln’s Inn kitűnő hallgatói voltak, remek ügyvédek, és társadalmuk elitjének erősen elnyugatiasodott tagjai. Jinnah elkötelezett materialista volt. Lee, egy brit miniszter szavaival, „a legkiválóbb, megveszekedett angol Szeuctől keletre”. Bandaranaike keresztény nevelésben részesült. Ám ahhoz, hogy nemzetüket a függetlenségig, sőt azon túlra vezethessék, őshonosodniuk kellett. Visszatértek őseik kultúrájához, és közben időnként identitást, nevet és meggyőződést változtattak. M. A. Jinnah angol ügyvéd Pakisztánban, Quaid-i-Azam néven, a korábbi Harry Lee pedig Li Kuan-ju lett. A materialista Jinnah, a pakisztáni állam alapjának számító iszlám buzgó hirdetőjévé vált. Az „angol” Lee mára megtanulta a mandarin nyelvet, és a konfucianizmus értő hívévé vált. A keresztény Bandaranaike áttért a buddhizmusra, és a szingaléz nacionalizmus felé fordult.

A nyolcvanas és kilencvenes években az őshonosodás az egész nem nyugati világban általánossá vált. Az iszlám újjáéledése és az „újraislámosodás” meghatározó folyamat a muzulmán társadalmakban. Indiában a nyugati formák és értékek elutasítása, valamint a politika és a társadalom „hindusodása” az uralkodó tendencia. Kelet-Ázsiában a kormányok a konfucianizmust szorgalmazzák, a politikai, értelmiségi vezetők országaik „ázsiasodásáról” beszélnek. A nyolcvanas évek közepén Japán a „Nihonjinron”, azaz a japán- és japánság-elmélet megszállottjává vált. Egy vezető japán értelmiségi kifejtette, hogy országa történelmileg „a külső kultúrák importjának” és „e kultúrák másolás és finomítás útján történő ’őshonosításának’

ciklusain ment keresztül, és elkerülhetetlen zűrzavarhoz vezetett az importált és termékeny impulzus kimerítése, illetve a kapuk végérvényes megnyitása a külvilág előtt...”

Az őshonosodást elősegíti a demokrácia-paradoxon: ha a nem nyugati társadalmak átveszik a nyugati demokratikus intézményeket, ez a lokális és Nyugat-ellenes politikai mozgalmakat erősíti és segíti a hatalom közelébe.

Múzeumandragógiai perspektíva

A múzeumandragógia a múzeumok, a muzeális jellegű intézmények, civil közösségek, a kulturális örökség védelmével, őrzésével megbízott szervezetek felnőttképzési, felnőttoktatási, felnőttnevelési tevékenységének lehetőségeit, feltételeit vizsgálja, valamint azokat a törvényszerűségeket igyekszik feltárni, amelyek intézményes vagy intézményen kívüli múzeumi keretek között hatékonyabbá tehetik a felnőtt egyének, a felnőtt közösségek számára „az élet teljes körére kiterjedő” tanulási, öntanulási, képzési, önképzési, személyiségfejlesztési eredményeit.⁷⁶

A múzeumandragógia komplex narrációjában alapvető kategória a kultúrák prularizmusának értéktörvénye.

A kultúrák prularizmusát és változatosságát néhány kultúraközi állandó – transzkulturális – konstans fogja össze:

1. A létfenntartás szükségletének kielégítése, azaz a táplálkozás, a lakhely iránti s a természeti hatásokkal szembeni védekezés igénye, társulva valamiféle ökológiai stratégiával, technikával és gazdálkodási móddal, bármilyen kezdetleges is legyen az.
2. A fajfenntartás szükségletének kielégítése, azaz a nemi kapcsolatok rendezettsége, a férfi és női viselkedési szerepkörök intézményesítése, azaz társadalmi szintű megfogalmazásuk iránti igény.
3. A kölcsönösség, a társadalmi egyenlőtlenségek kiegyenlítése iránti igény, a jog.
4. Elképzelések a rendről, arról, hogy milyennek is kellene lennie a világnak. Tehát kötelező normák alkotása annak lehetőség szerint egységes megítélésére, hogy mi a jó, a helyes, az illő, a szép, és mi a rossz, a helytelen, az illetlen, a csúf. S ez a normatív értékrend magában foglalja, mit ért az adott kultúra igazán emberin, emberhez méltón. Ezeket az elképzeléseket foglalják magukba az ideológiák, illetve a világnép.
5. Törekvés a szerzett és örökölt ismeretek megőrzésére és rendszerezésére. Magukba foglalják az emberek közötti kommunikáció rendszereit (nyelv, gesztusok stb.), az ember- és természetfeletti erők átélésének és jelképekben való megragadásának készségét (mitológiák, vallás), valamint az embernek a művészi kifejezés iránti igényét.⁷⁷

A jövőben döntő módon felértékelődhet az informális és non-formális tanulás, mert az egyoldalú, nyugati civilizáció szemléletét tükröző tudás többé már nem

⁷⁶ KURTA Mihály előadása. Széphalom, I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia 2009.

⁷⁷ KUNT Ernő 1987. 16–19.

jelent releváns tudást a világban. A formális képzés válságát, korrekciójának késlekedését sajnáljuk, mivel ennek hiánya nemcsak azzal a következménnyel, eredménnyel jár, hogy nem biztosít releváns tudást (főleg a humán területeken), hanem lelassítja a tanulás, tudáselsajátítás önkorrekciós lépéseit: a non-formális, az informális tanulási rendszert, ha tetszik az alternatív tanítási formák kiteljesedését és elterjedését, ugyanakkor hiátusaival túl nagy terhet (is) hárít az informális tanulási rendszerekre.

A formális oktatással kapcsolatos kritikák között a magyarországi rendszerváltás óta eltelt húsz év után is az oktatáselemzők úgy látják napjainkban is hatalmi struktúráként jelennek meg a formálisan működő oktatási intézmények. Amennyiben az oktatási intézmény pusztán csak hatalmi struktúráként képes megjeleni a hallgatók világképében, mint amely mikrovilághoz és annak diktátumaihoz való viszonyában – a társadalom egyéb hierarchiarendszeireiben elfogadott módon –, a kritikátlan igazodási ösztönök, s a falkatudat íratlan szabályai a legfontosabb terelgető tényezők: kész a „homo selejt”.⁷⁸

A formális oktatás – az első, második, harmadik fokozat – küldetése, hogy a korszerű tudást megalapozzák. Az eddigi értelmezésben még nem érintettük, hogy a formális oktatás felelősségi körébe tartozik az általa nyújtott képzés és tudás munkaerő-piaci megmérettetésének eredménye, a munkaerő-piaci relevancia bizonyítása is, amelynek sajnos nagyon rosszak a jövőbeni kilátásai. Öröndetes jelenség viszont, hogy a harmadik fokozaton, azaz a főiskolákon, egyetemeken tanulónak a száma tömegesedik, amely reményeink szerint a harmadik fokozat (felsőoktatási végzettség, diploma) általánossá válásának folyamatát is jelzik Magyarországon, amely esélyt teremt ahhoz, hogy Európa oktatási élmezőnyéhez felzárkózhassunk. A cél, a deklaráció helyes, és a törekvés is az, hogy Európában, Magyarországon a formális, non-formális, informális képzés egymásra épüljön. Ennek a szerves fejlődési törekvésnek nemzeti-európai léptékű gyakorlati kifejeződése volt a 2009. évi magyarországi Országos Múzeumandragógiai Konferencia, ahol a múzeumok a főiskolákkal, az egyetemekkel közösen vitathatták meg a felnőttképzés, az andragógia, a múzeumandragógia feladatait. A múzeumandragógiai konferencián a muzeológusok, a múzeumi kultúráközvetítők a főiskolák, egyetemek kutatóival, oktatóival közösen értekezhetek a kettős tanításról, amelynek lényege, hogy a formális oktatás jellemzőbben gondolja azt, hogy a nyugati civilizáció tudásrendszerére épülő tudáselsajátítás egyetemes érvényességű tudást biztosít (formális oktatás tanítása).

Az informális képzést priorizáló alternatív képzési rendszerek viszont jellemzőbben azt tanítják, hogy a ténylegesen releváns tudást a más civilizációk tudását is integráló tanítási formák eredményezik. Az egyetemes tudás elsajátításához döntően hozzájárul az informális oktatási rendszer (informális oktatás tanítása).

A viták ellenére a közös érdekeltég, az együttműködési perspektíva megalapozottá vált a múzeumok, főiskolák, egyetemek között, hiszen egyetértés volt abban, hogy a felnőttoktatás az oktatási rendszer negyedik fokozata,⁷⁹ amelyet a konferencia szereplői a jövő kihívásának tekintettek.

⁷⁸ KORÁNYI Tibor 2009. 69–70.

⁷⁹ KOZMA Tamás 2001. 65–71.

A múzeumok, a főiskolák, az egyetemek közösen döntöttek arról, hogy a témáról további diskurzusokon, konferenciákon értekeznek, a közeljövőben nemzetközi konferencia keretében megvitatják a múzeumpedagógiai, múzeumandragógiai, múzeumgerontológiai képzés és nevelés feladatait. Az elméleti és gyakorlati tapasztalatok egyértelműen megerősítették annak igényét, hogy egy új nevelésfilozófiai rendszert⁸⁰ szükséges kidolgozni Magyarországon annak érdekében, hogy a felnőttek tanulási kihívásaira képesek legyünk múzeumi és minden más képzési keretben autentikus válaszokat adni.

A nagy kérdés az, hogy a kulturális, erkölcsi, közösségi válság felszámolásában múzeumaink tudnak-e általános vagy valamilyen egyéb speciális segítséget nyújtani jelenlétükkel, tevékenységükkel a lokális, regionális vagy globális területükön. Meggyőződésünk szerint a muzeális jellegű intézmények a múzeumi tanítás, tudásközvetítés, felvilágosítás, tudományos és ismeretterjesztő tevékenységük és alapfeladataik mellett is tudnak és segíthetnek múzeumi mediációs eljárások alkalmazásával a felnőtt emberek közötti konfliktuskezelésben, a sokszor citált konfliktusok felszámolásában. Állítjuk ezt még akkor is, ha nem képes minden probléma megoldására a mediáció, konkrét értelemben a múzeummediáció, hiszen pontosan tudjuk, hogy globális világunkban milyen mélyen beágyazódott ellentétet, konfliktusokat, eltérő érdekeket kell(ene) egyeztetni.

A magyar kultúrában, a magyar muzeológiában a múzeumandragógia jövőjét az dönti el, hogy lesznek-e ennek a diszciplínának intellektuális bátorsággal bíró tudománygyarapítói.

IRODALOM

- Az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
- BAGDY Emőke–TELKES József
1988. Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában. Bp.
- BALÁZS György
2005. Az európai múzeumi szövetségek hálózata és tevékenysége. In: Múzeumi Közlemények. 2005. 2. 93–96.
- BAUMAN, Zygmunt
2002. Globalizáció – A társadalmi következmények
- BAUMLER, Christine–GOSSNER, Sabine
2004. Szembesülés az európai örökséggel. A múzeumok szerepe az európai identitás megteremtésében (fordította GÖNCZI Ambrus). In: Múzeumi Közlemények. 1. 63–68.
- CARVER, S. Charles–SCHEIER, F. Michael
2003. Személyiség-pszichológia. Bp. 312–313.

⁸⁰ A nevelésfilozófia alapjairól bár Karikó Sándor alkotó módon értekezik, mégis a rendszerre fejlesztés teóriáit és a gyakorlatot megfontoltan ám, de sürgősen koncepcionálni szükséges.

- CSEPELI György
2003. Szociálpszichológia. Bp. 28–42.
- CSERI Miklós
2002. A múzeumpedagógia helye és szerepe a magyar múzeumokban. In: Múzeumok a „közművelődésért” Szerk. Kovács Judit. Bp. 57–61.
- ERB Mária
2002. Akkulturációs folyamatok és interetnikus kapcsolatok a magyarországi németeknél 1945-ig a magyar jövevényszók tükrében. In: Kisebbségkutatás. 11. évf. 2002. 3. 693.
- ÉBLI Gábor
2005. Tárgya-e a múzeumnak a jelen? In: Múzeumi Közlemények. 2. 107–110.
- FRIEDERY Réka
2003. A roma kisebbségi lét problematikája (könyvismertetés). Régió. Kisebbség, politika, társadalom. 14. évf. 2003. 2., 249–256.
- FELFÖLDI Anikó
2002. A kisebbségi jogok, a kisebbségek kulturális identitása és a kulturális jogok a nemzetközi jogban. In: Kisebbségkutatás. 11. évf. 2002. 3. 729–731.
- FEJŐS Zoltán
2007. MaDok – jelenkorkutatás, szemléletváltás, intézményi reform. In: Múzeumi Közlemények. 1. 57–74.
- FILLA Wilhelm–GRUBER Elke–HINZEN Heribert–JUG Jurij (szerk.)
2000. A felnőttoktatás története Közép-Európában. A II. világháborútól az ezredfordulóig. Bp.
- FRANKL, E. Viktor
1997. Orvosi lélegzõgondozás. A logoterápia és az egzisztencia-analízis alapjai. Bp.
- GLATZ Ferenc (fõszerk.)
2007. Magyar Tudománytár. Kultúra. 53–59.
- GYÖRGY Péter
A kultusz (hült) helye – az irodalom (történet) múzeuma
<http://beszelo.c3.hu/04/0708/13gyorgy.htm> Letöltés ideje: 2009. 12. 10.
- HATHÁZI Gábor
2007. „Navigare necesse est...” A múzeumok fejlesztési lehetőségei az EU támogatási rendszerében (2007–2013). In: Múzeumi Közlemények. 2. 23–39.
- HUNTINGTON, P. Samuel
2008. A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Bp. 101–501.
- HUSZ Mária
2007. Kulturális örökség a késõ modern társadalomban. In: Múzeumi Közlemények. 2007. 1. 38–56.
- KÁLMÁN Anikó
Andragógiai módszertan – A felnőttoktatók kompetenciái (OKKER Oktatási és Kiadói Rt.) 3–23.
- KARIKÓ Sándor
2009. A nevelésfilozófia alapjairól. Szeged
- KATONA Judit–VIGA Gyula (szerk.)
1996. Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei. Miskolc

KEMÉNYFI Róbert

2002. Az „etnicitás” fogalma és helye az etnikai térszerkezeti kutatásokban.
In: Kisebbségkutatás. 2. 376–384.

KERÜLŐ Judit

2004. Demográfia. Nyíregyháza, 34–36.

KÓCZIÁNNÉ Szentpéteri Erzsébet

2003. Lifelong Learning, azaz egész életen át tartó tanulás a múzeumban –
Európai várakozások és a hazai helyzet. In: Országos Múzeumi Köz-
művelődési Konferencia. Szerk. Lengyelne Kurucz Katalin. Bp. 44–49.

KOLTAI Dénes–LADA LÁSZLÓ (szerk.)

2006. Az andragógia korszerű eszközeiről és módszereiről. Bp.

KOLTAI Dénes–KOLTAI Zsuzsa

Felnőttoktatás és múzeumi képzés.

<http://www.muzeumandragogia.hermuz.hu/adatok/publikaciok/tanulmanyok/koltai.pdf> Letöltés ideje: 2009. 12. 20.

KOLTAI Zsuzsa

2005. A múzeumok funkcióváltása. In: A múzeumok, mint a tanulás helyszínei. Szerk. Thinesse-Demel Jutta–Németh Balázs. PTE-TTK-FEEFI, Pécs 5–17.

KORÁNYI Tibor

2009. Pszichológiai és didaktikai ellentmondások az andragógia világában. Szeged, 69–70.

KOREK József

1988. A muzeológia alapjai. Bp.

KOVÁCS Judit szerk.

2002. Múzeumok a „közművelődésért”. Nemzetközi Múzeumpedagógiai Konferencia. Bp.

KOVÁCS Petra

2002. Kinek jó? Az etnikai torzítás és a helyi közpolitikai folyamatok Közép- és Kelet-Európában. In: Régió. Kisebbség, politika, társadalom. 13. évf. 2002. 2. 107–129.

KOZMA Tamás

2001. Negyedik fokozat? In: A felnőttoktatás kutatása. Szerk. Basel Péter–Eszik Zoltán Bp. 65–70.

KÖPECZI BÓCZ Tamás

2005. Kutatás a felnőttoktatás-, és képzés nemzetközi cél-, és feladatrendszerének változásáról a korszerű piacgazdaság, illetve a tanuló társadalom fejlődésének tükrében. Bp.

KRISTON Vízi József

2007. Múzeumi társkeresők. In: Nyitott kapukkal. Múzeumok ma–holnap. Szerk. Pató Mária. Nyíregyháza–Szolnok, 6–30.

KUNT Ernő–SZABADFALVI József–VIGA Gyula (szerk.)

1984. Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon. Miskolc

KURTA Mihály

2007. Múzeumandragógia Paradigmaváltás a múzeumi kultúráközvetítésben. In: Nyitott kapukkal. Múzeumok ma–holnap. Szerk. Pató Mária. Nyíregyháza–Szolnok, 84–96.

2009. Múzeumi Stand. A Regionális Múzeumbaráti Kör Alapítvány vállalkozási kísérlete a Herman Ottó Múzeumban. In: Nyitott kapukkal – Kapun belül és kívül. Írások a szolgáltató és oktató múzeumról. Szerk. Pató Mária. Szentendre, 37–45.

LÁNCZI András

Modernség és válság – Leo Strauss politikai filozófiája. Bp. 49–64.

LÁSZLÓ Gyula

1987. Őstörténetünk – egy régész gondolatai néppé válásunkról. Bp. 16–25.

MANNHARDT András

2004. A kultúra elavulása – Evolúció és társadalom. Bp.

MIHALKÓ Viktória

2007. Múzeumi felnőttoktatás határok nélkül – egy hollandiai workshop tapasztalásai. In: Múzeumi Közlemények. 1. 101–110.

NAGY Andor József

2005. Médiaandragógia. Bp. 30.

NÉMETH Balázs

A lifelong learning – koncepció történeti gyökerei. <http://feek.pte.hu/feek/feek/index.php?ulink=593>, Letöltés ideje: 2010. 01. 20.

NIEDERMÜLLER Péter

Transznacionalizmus: elméletek, mítoszok, valóságok. http://www.mtaki.hu/docs/ter_es_terep_04/ter_es_terep_iv_02_niedermuller.pdf, Letöltés ideje: 2010. 01. 20.

NYÍRI Tamás

1981. Az ember a világban. Bp. 7–48.

PUCZKÓ László

2006. A látogatóbarát múzeumok elméleti megalapozása. In: Múzeumi Közlemények. Különszám. 3–59.

2009. Múzeumi Közlemények. 1. Tematikus szám. 3–106.

SÁRI Mihály

Társadalmi kihívásokra válaszoló képzések – Bolognától a Szántó Kovács János utcáig. <http://feek.pte.hu/kozep/index.php?ulink=1345>
Letöltés ideje: 2010. 01. 20.

STRASSER, Freddie–RANDOLPH, Paul

2008. Mediáció – a konfliktusmegoldás lélektana. Bp. 75–85.

SZABÓ Gyula

2001. Valláskultúra és felnőttoktatás. In: A felnőttoktatás kutatása. Szerk. Basel Péter–Eszik Zoltán Bp. 73–177.

SZABÓ József

A múzeumok új kihívása: a múzeumandragógia. http://www.muzeumandragogia.hermuz.hu/adatok/publikaciok/konferenciak/muzandr_20090511/szabojozsef.pdf, Letöltés ideje: 2009. 12. 20.

SZIRA Judit

Gondolatok az integráció nemzetközi gyakorlatáról.

<http://www.oki.hu/printerFriendly.php?tipus=cikk&kod=3I-Szira>, Letöltés ideje: 2010. 01. 20.

SZOLECZKY Emese

2005. A félig nyitott kapu döngetése. A testi fogyatékosok fogadásának gyakorlati feltételrendszeréről. In: Múzeumi Közlemények. 2. 70–80.

SZOLNOKY Erzsébet

2003. Szociális igazságosság és keresztény szeretet. Bp.

SZURMAINÉ SILKÓ Mária

A közművelődési szakemberképzés perspektívái a felsőoktatásban.

http://admin.erikanet.hu//system/adatbazis_fajl.php?fajl_id=61943

Letöltés ideje: 2010. 01. 20.

SZ. TÓTH János

2006. Európai kihívások – magyar lehetőségek. A felnőttkori tanulás jövőképeinek körvonalai. Bp.

TARNAS, Richard

1995. A nyugati gondolat stációi. Bp. 142–154.

TÖNNIES Ferdinand

1983. Közösség és társadalom. Bp.

VÁSÁRHELYI Tamás

1993. A múzeumpedagógia lehetőségei a Magyar Természettudományi Múzeumban. Új Pedagógiai Szemle 10. szám

2005. Az Európai Múzeumi Fórumról és 2005-ös magyarországi műhelymunkájáról. In: Múzeumi Közlemények. 2. 97–101.

2009. A nyitott múzeum. Szentendre

VERES László

2009. Múlt, jelen, jövő. In: Comitatus. 2009. március 178. sz. 13–17. Bp.

VIGA Gyula

2008. Miscellanea museologica. II. köt. Miskolc, 7–15.

VÍGH Annamária

2007. Múzeumok változásban – Alfa-program a vidéki múzeumok fejlesztéséért. In: Múzeumok változásban. Az önkormányzati múzeumok Alfa-program keretében megvalósult modernizációja 2004–2006. Szerk. Veres László–Viga Gyula. Miskolc, 7–9.

WEISSMAHR Béla

1978. Bevezetés az ismeretelméletbe. Róma, 16–20.

2009. A szellem valósága. Bp.

WENINGER László

2005. Az Európai Unióhoz való csatlakozás várható munkaügyi és foglalkoztatási hatásainak vizsgálata, különös tekintettel a képzési, felnőttképzési szükségletek vizsgálatára. Bp.

Megjelent: **KURTA Mihály (2010): Múzeumandragógia és**

múzeummediáció – innovációs törekvések a múzeumi kultúráközvetítésben. Szerk.: Kurta Mihály – Pató Mária. Múzeumandragógia, Borsod – Abaúj- Zemplén Megyei Igazgatóság, Miskolc, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre